

Nusikalstamų veikų tyrimo veiksmingos apklausos ir informacijos rinkimo principai

2021 m. gegužė

Su parama

association pour la prévention de la torture
asociación para la prevención de la tortura
association for the prevention of torture

UiO : Norwegian Centre for Human Rights
University of Oslo

Vertė

Nusikalstamų veikų tyrimo veiksmingos apklausos ir informacijos rinkimo principai

2021 m. gegužės mėnesį patvirtinti Ekspertų valdymo komiteto, remiant Kovos su kankinimais iniciatyvai, Kankinimų prevencijos asociacijai ir Norvegijos žmogaus teisių centrui. Prieinama adresu: www.interviewingprinciples.com

Kovos su kankinimais iniciatyva (KKI) 2012 m. buvo pradėta kaip reikšmingas Amerikos universiteto Vašingtono teisės mokyklos Žmogaus teisių ir humanitarinės teisės centro projektas. Ją siekia išplėsti buvusio JT specialiojo pranešėjo kankinimų klausimais Juano E. Mendezo veiklos pasiekiamumą ir skatinti jo idėjų praktinį įgyvendinimą. KKI tikslas – užkirsti kelią kankinimams ir kitokiam žiauriam elgesiui visame pasaulyje, remti teisingumą ir atsakomybę už kankinimų aukas, formuoti požiūrį, kuriuo kankinimai nepripažįstami kaip teisėta praktika, ir stiprinti institucijas, žmogaus teisių gynėjus bei pasaulinius tinklus, kovojančius su kankinimais. Dalyvaudama strateginiuose tyrimuose, tikslinėse viešinimo ir skatinimo veiklose, gebėjimų stiprinimo mokymuose ir teisiniuose procesuose, KKI reikšmingai prisidėjo prie kovos su kankinimais ir kitokiu žiauriu elgesiu ir jų prevencijos, papildydama ir išplėsdama šį pasaulinį judėjimą. www.american.edu/wcl/impact/initiatives-programs/center/ati/

Tarptautinė nevyriausybinių Kovos su kankinimais asociacija (KKA), 1977 m. įkurta Ženevoje ir veikianti visame pasaulyje, siekia sumažinti kankinimų ir žiauraus elgesio riziką praktinėmis priemonėmis, tokiomis kaip sulaikymo vietų stebėseną, apsaugos priemonių įgyvendinimas ir pažeidžiamų asmenų apsauga. KKA atliko svarbų vaidmenį kuriant tarptautinius standartus ir mechanizmus kovoje su kankinimais ir kitokiu žiauriu elgesiu, tarp kurių yra JT konvencijos prieš kankinimą fakultatyvus protokolą (OPCAT), bei Nacionalinius prevencijos mechanizmus. Siekdama sukurti visuomenę be kankinimų, APT veikia nacionaliniu, regioniniu ir tarptautiniu lygmenimis, bendradarbiauja su įvairiais partneriais: valdžios institucijomis, nacionalinėmis žmogaus teisių institucijomis ir pilietinės visuomenės organizacijomis. www.apt.ch

Tarpdisciplininis Norvegijos žmogaus teisių centras (NCHR) 1987 m. įkurtas Oslo universitete. Jo veikla apima mokslinius tyrimus, dėstymą ir tarptautines taikomąsias programas. NCHR dirba teisininkai, politologai, socialiniai antropologai, geografs ir filosofai. Centras daug dėmesio skiria ryšio tarp mokslo, švietimo ir žinių praktinio taikymo stiprinimui. www.jus.uio.no

Šio leidinio medžiagą galima laisvai cituoti ar spausdinti, nurodant šaltinį: „Nusikalstamų veikų tyrimo veiksmingos apklausos ir informacijos rinkimo principai, 2021 m. gegužė.“ Paimta iš: www.interviewingprinciples.com

Maketo dizainas ir iliustracijos:
Magdalena Castría. 2021 m.

Kalbos redaktorė:
Lina Greičiuvienė

Vertimas:
Anželika Banevičienė, Mykolo
Romerio universitetas, Lietuva
(Implemendez COST narė)

Pagrindinė konsultantė:
Violeta Vasiliauskienė, Mykolo
Romerio universitetas, Lietuva
(Implemendez COST narė)

This publication is based upon work from COST Action, CA22128, supported by COST (European Cooperation in Science and Technology).“

COST (European Cooperation in Science and Technology) is a funding agency for research and innovation networks. Our Actions help connect research initiatives across Europe and enable scientists to grow their ideas by sharing them with their peers. This boosts their research, career and innovation.

www.cost.eu

Įžanginis žodis

Platus teisinis reguliavimas, draudžiantis kankinimus ir kitus žiauraus elgesio būdus – visada ir visur, net ir ginkluoto konflikto ar nepaprastosios padėties metu – iki šiol dar nėra visiškai įsitvirtinęs visų valstybių pareigūnų atliekamos apklausose. Be to, vis dar yra nepakankamai veiksmingos apsaugos priemonės asmenims, kurių laisvė yra apribota. Būdamas JT specialiuoju pranešėju kankinimų klausimais, pastebėjau, kad kankinimai ar prievarta dažniausiai pasitaiko įtariamųjų apklausos metu, siekiant išgauti prisipažinimus ar parodymus prieš kitus. Dėl šios priežasties 2016 m. JT Generalinei Asamblėjai pateikiau teminę ataskaitą, kurioje buvo numatytos galimybės ir pasiūlytas tolesnis kelias.¹

Ataskaitoje nurodyta, kad vis daugiau mokslinių darbų, vis gausėjantys moksliniai tyrimai patvirtina, jog abipusiu supratimu grįsti, neprievartiniai apklausos metodai yra veiksmingiausi informacijai gauti. Išsamūs empiriniai tyrimai taip pat parodė, kad kankinimai ir kiti žiauraus elgesio metodai yra neveiksmingi ir neproduktyvūs. Atsižvelgiant į tai, ataskaitoje raginama parengti tarptautinių apklausos standartų rinkinį, numatantį valdžios institucijoms taikytinas teises ir procedūrinės žmogaus teisių gynimo priemones.

Šis dokumentas yra atsakas į tą raginimą. Pateikiami principai atspindi daugelio valstybių, kuriose teisėsaugos institucijos ir saugumo tarnybos veiksmingai vykdo apklausas be prievartos, patirtį, o tai sudaro galimybes gauti tikslesnę ir patikimesnę informaciją. Tyrėjai tokiu būdu rinkdami informaciją išsaugo profesinį integralumą ir padidina piliečių pasitikėjimą jų institucijomis.

Dokumente išdėstytuose principuose iš esmės pripažįstama, kad apklausos rezultatai yra glaudžiai susiję su visišku asmens teisių užtikrinimu kiekviename kontakto su valdžios institucijomis etape – nesvarbu, kaip jie pavadinti: pokalbiu, tardymu, interviu ar apklausa. Jie yra alternatyva prievartai, kankinimams ir jų pasekmėms – klaidingiems prisipažinimams, neteisingiems teismo procesams ir teisinės sistemos neveiksmingumui. Kaip pažymėjo Europos Žmogaus Teisių Teismas, jokia teisės viršenybė grindžiama teisine sistema negali remtis kankinimais išgautais įrodymais, nes teismo proceso pagrindas yra teisės viršenybė, kuri visiškai panaikinama; paneigiama naudojant kankinimus.²

1. A/71/298, Specialiojo pranešėjo kankinimo klausimais ataskaita, August 2016 m. rugpjūčio 5 d.; Žr. taip pat A/HRC/RES/31/31, Žmogaus teisių tarybos rezoliucija, 2016 m. kovo 24 d.
2. Europos Žmogaus teisių teismas (ECtHR), Čwik v. Lenkija, Nr.31454/10, sprendimas, 2020 m. lapkričio 5 d.

Šiuos principus rengė įvairių sričių – apklausų, teisėsaugos, kriminalinių tyrimų, nacionalinio saugumo, kariuomenės, žvalgybos, psichologijos, kriminologijos ir žmogaus teisių – ekspertai iš viso pasaulio. Darbui vadovavo tarptautinis 15 narių Priežiūros komitetas, siekęs suformuluotus principus pagrįsti plačiais empiriniais tyrimais, gerąja praktika, tarptautine teise ir profesine etika. Galutinis tekstas yra ketverių metų analizės ir tyrimų rezultatas, gautas bendradarbiaujant su Patariamąja taryba, kurią sudarė per 80 ekspertų iš daugiau nei 40 šalių. Be to, Priežiūros komitetas tiesiogiai konsultavosi su teisėsaugos pareigūnais ir kitomis suinteresuotomis šalimis susitikimuose, vykusiuose Brazilijoje, Tunise ir Tailande.

Atėjo laikas, kad ši geroji praktika taptų visuotinė ir įsitvirtintų tarp baudžiamųjų veikų tyrėjų, dirbančių visose teisinėse sistemose, taip pat tarp profesionalų, atliekančių apklausas įvairiausiais teisiniais tikslais. Šie principai, tapę tarptautinės bendruomenės gairėmis, padėtų sukurti tinkamą norminę veiksmingų apklausų sistemą, būtų išvengiama žmogaus teisių pažeidimų, ypač kankinimų ir žiauraus elgesio, o nusikaltimų tyrimą ir prevenciją padarytų daug veiksmingesnius ir nuoseklesnius.

Juan E. Méndez,

Ekspertų priežiūros komiteto bendrapirmininkas

Rengime dalyvavę asmenys

Priežiūros komitetas

(veikiantys asmeniškai)

Juan E. Méndez, bendrapirmininkas
(buvęs JT specialusis pranešėjas kankinimo klausimais; Amerikos universiteto Vašingtono teisės koledžo Kovos su kankinimu iniciatyvos fakulteto direktorius)

Mark Thomson, bendrapirmininkas (buvęs Kankinimų prevencijos asociacijos generalinis sekretorius)

Ray Bull (kriminalinių tyrimų profesorius, Derby universitetas; teismo psichologijos profesorius emeritas, Lesterio universitetas)

Mark Fallon (buvęs specialusis agentas / kovos su terorizmu pareigūnas, Karinio jūrų laivyno kriminalinių tyrimų tarnyba, JAV Gynybos departamentas; vienas iš „Project Aletheia“ įkūrėjų, Johno Jay'aus baudžiamosios justicijos koledžas)

Verónica Hinestroza Arenas (tarptautinės žmogaus teisių teisės ekspertė; buvusi Lotynų Amerikos tarptautinės advokatų asociacijos Žmogaus teisių instituto vyresnioji programos teisininkė)

Zaza Namoradze (Atviros visuomenės teisingumo iniciatyvos Berlyno biuro direktorius)

Gavin Oxburgh (JK Nortumbrijos universiteto policijos mokslų profesorius; buvęs Karališkųjų oro pajėgų policijos specialiųjų tyrimų skyriaus pareigūnas)

Pau Perez Sales (Madrido „Centro SiRa“ klinikos direktorius; „Torture Journal“ vyriausiasis redaktorius)

Asbjørn Rachlew (Norvegijos Oslo policijos viršininkas; kviestinis tyrėjas Norvegijos žmogaus teisių centre)

Therese Rytter (DIGNITY teisės direktorė; Europos komiteto prieš kankinimus viceprezidentė)

Mary Schollum (konsultantė; buvusi Naujosios Zelandijos policijos ir JK policijos koledžo patarėja)

Rebecca Shaeffer (Amerikos „Fair Trials International“ teisės direktorė)

Ruth Ssekindi (Ugandos žmogaus teisių komisijos direktorė)

Lilian M. Stein (Brazilijos Pontificia Universidade Católica do Rio Grande do Sul psichologijos profesorė)

Sean Tait (Afrikos policijos visuomenės priežiūros forumo direktorius)

Trijų institucijų koordinavimas

association pour la prévention de la torture
asociación para la prevención de la tortura
association for the prevention of torture

UiO : Norwegian Centre for Human Rights
University of Oslo

Rengimo grupė

(veikiantys asmeniškai)

Solomon Arase (teisininkas ir saugumo konsultantas; buvęs Nigerijos policijos generalinis inspektorius)

Steven J. Barela (vyresnysis mokslo darbuotojas, Pasaulinių studijų institutas, Ženevos universitetas)

Alexis Comninos (teisės patarėjas, Kankinimų prevencijos asociacija)

Vanessa Drummond (direktoriaus pavaduotoja, Kovos su kankinimu iniciatyva)

Louise Edwards (Afrikos policijos visuomenės priežiūros forumo tyrimų ir programų direktorė)

Verónica Hinestroza Arenas

Jonathan Horowitz (buvęs vyresnysis teisininkas, Atviros visuomenės teisingumo iniciatyva)

Susan Kemp (Škotijos žmogaus teisių komisijos narė)

Gisle Kvanvig (UNPOL sekretoriato vadovas, Norvegijos žmogaus teisių centras)

Anne Lardy (teisės koordinatore, Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus komitetas; buvusi teisės ir sulaikymo patarėja, Kankinimų prevencijos asociacija)

Christian Meissner (psichologijos profesorius, Ajovos valstijos universitetas)

Andra Nicolescu (vyresnioji teisės ir politikos patarėja, Kankinimų prevencijos asociacija)

Gavin Oxburgh

Alka Pradhan (žmogaus teisių patarėja Gvantanamo įlankos karinėse komisijose; teisės dėstytoja, Pensilvanijos universitetas)

Asbjørn Rachlew

Therese Rytter

Mary Schollum

Ruth Ssekindi

Sean Tait

Wilder Tayler (Nacionalinio prevencinio mechanizmo vadovas, Urugvajus)

Pirmininkų redakcijos grupė

Steven J. Barela, redaktorius

Barbara Bernath (Kankinimo prevencijos asociacijos generalinė sekretorė)

Alexis Comninos

Vanessa Drummond

Andra Nicolescu

Patariamoji taryba

(veikiantys asmeniškai; sudėti 2021 m. rugpjūčio 27 d. duomenimis)

Uju Agomoh (vykdomasis direktorius, Kalinių rehabilitacijos ir gerovės veiksmai, Nigerija)

Laurence Alison (Teismo ekspertizės ir tiriamosios psichologijos katedros vedėjas, Liverpulio universitetas)

Rashid Almansoori (Teismo ekspertizės ir kriminologijos bendrasis departamentas, Dubajaus policija, Jungtiniai Arabų Emyratai; Teismo ekspertizių apklausų centras, Portsmuto universitetas)

Paul Angaman (Tarptautinės krikščionių veiksmų už kankinimų panaikinimą federacijos prezidentas)

Igor Areh (Teismo psichologijos docentas, Baudžiamojo teisingumo ir saugumo fakultetas, Mariboro universitetas, Slovėnija)

Romel Regalado Bagares (buvęs Tarptautinės teisės centro vykdomasis direktorius, Filipinai)

Steven J. Barela

Gary Barr (einantis ICITAP programos direktoriaus pareigas (išėjęs į pensiją), JAV Teisingumo departamentas)

Rafael Barreto Souza (Jungtinių Tautų vystymo programos Brazilijoje ir Nacionalinės teisingumo tarybos iniciatyvų koordinatorius; Brazilijos universiteto – LabGEPEN/UnB tyrėjas)

Sarah Belal (vykdomoji direktorė, „Justice Project Pakistan“)

Yuriy Belousov (Ukrainos Generalinės prokuratūros Kovos su žmogaus teisių pažeidimais departamento vadovas; buvęs Ukrainos policijos pareigūnas; buvęs Ukrainos nacionalinio prevencinio mechanizmo vadovas);

Gregg Bloche (Carmacko Waterhouse'o sveikatos teisės, politikos ir etikos profesorius, Džordžtauno universitetas);

Susan Brandon (buvusi labai svarbių sulaikytųjų apklausos grupės tyrimų programos vadovė – HIG, JAV);

Ilze Brands Kehris (JT generalinio sekretoriaus padėjėja žmogaus teisių klausimais, Niujorkas)

Ed Cape (profesorius emeritas, Vakarų Anglijos universitetas, Bristolis)

Andrew Clapham (profesorius, Absolventų institutas, Ženeva)

Jamil Dakwar (žmogaus teisių programos direktorius, Amerikos pilietinių laisvių sąjunga)

Louis Dekmar (policijos viršininkas, LaGrange policijos departamentas, JAV; buvęs IACP prezidentas)

Catalina Devandas Aguilar (Kosta Rikos ambasadorė prie JT Ženevoje, buvusi JT specialioji pranešėja neįgaliųjų teisių klausimais)

Santanee Ditsayabut (ekspertė prokurorė, Nitivajra instituto sekretoriato direktorė, Tailando generalinio prokuroro biuras)

Graham Dossett (buvęs JK policijos viršininkas; kviestinis bendradarbis, Esekso universiteto Žmogaus teisių centras)

Fernanda Doz Costa (direktoriaus pavaduotoja, „Amnesty International Americas“)

Alice Edwards (Konvencijos prieš kankinimą iniciatyvos sekretoriato vadovė)

Hatem Essaïem (Afrikos žmogaus ir tautų teisių komisijos narys)

Malcolm Evans (buvęs JT Kankinimų prevencijos pakomitečio pirmininkas)

Ivar A. Fahsing (vyriausiasis detektyvas ir docentas, Norvegijos policijos universiteto koledžas)

Laurel E. Fletcher (teisės profesorė, Kalifornijos universitetas, Berklis, Teisės mokykla)

Sabina Frederic (Argentinijos saugumo ministrė)

Johan Friestedt (buvęs Europos kankinimų prevencijos komiteto sekretoriato skyriaus vadovas)

Fiona Gabbert (profesorė, Goldsmiths koledžas, Londono universitetas)

Andrew Gilmour (buvęs JT generalinio sekretoriaus padėjėjas žmogaus teisių klausimais; Berghof fondo vykdomasis direktorius)

Mykola Gnatovskyy (buvęs Europos kankinimų prevencijos komiteto prezidentas; Kijevo nacionalinio Taraso Ševčenkos universiteto profesorius)

Robert Goldman (Tarptautinės teisininkų komisijos prezidentas)

Alistair Graham (vyresnysis tyrėjas, Tarptautinis baudžiamasis teismas)

Andy Griffiths, (buvęs JK policijos detektyvas inspektorius; kviestinis mokslo darbuotojas, Portsmuto universitetas; asocijuotas mokslininkas, Niujorko universitetas)

Gísli Guðjónsson (teismo psichologijos profesorius emeritas, Karališkojo Londono koledžo psichiatrijos, psichologijos ir neurologijos institutas)

Jill Heine, pirmoji redaktorė (buvusi teisės patarėja, „Amnesty International“)

Lisa Henry (generalinė sekretorė, Tarptautinė kankinimo aukų reabilitacijos taryba)

Joel Hernandez (komisijos narys, Amerikos žmogaus teisių komisija)

Christof Heyns, kuris mirė 2021 m. kovo 28 d. (buvęs JT Žmogaus teisių komiteto narys; Pretorijos universiteto profesorius)

Lorraine Hope (Portsmuto universiteto profesorė)

Ching-Yu Huang (Keele universiteto lektorė)

Vincent Iacopino (buvęs vyresnysis medicinos patarėjas, „Gydytojai žmogaus teisių klausimais“; Minesotos universiteto Medicinos mokyklos medicinos docentas)

Marina Ilminska (vyresnioji politikos pareigūnė, Atviros visuomenės teisingumo iniciatyva)

Suzanne Jabbour (JT Kankinimų prevencijos pakomitečio pirmininkė; RESTART kankinimų ir smurto aukų reabilitacijos centro, Libano, generalinė direktorė)

Taghreed Jaber (Artimųjų Rytų ir Šiaurės Afrikos regiono direktorius, „Penal Reform International“ – PRI)

Steven M. Kleinman (pulkininkas, JAV oro pajėgos, atsargos žvalgybos pareigūnas, JAV)

Cheng Lei (profesorius, Renmino Kinijos universiteto Teisės mokykla)

Richard A. Leo (San Francisko universiteto profesorius)

Hugo Leonardo (Teisės į gynybą užtikrinimo gynimo instituto – IDDD prezidentas, Brazilija)

Masha Lisitsyna (Atviros visuomenės teisingumo iniciatyvos vyresnioji vadovaujanti teisininkė)

Margarette May Macaulay (Amerikos žmogaus teisių komisijos narė, buvusi Amerikos žmogaus teisių teismo teisėja)

Luciano Mariz Maia (Brazilijos Federalinės prokuratūros asocijuotasis generalinis prokuroras)

David Marshall (Jeilio universiteto Teisės mokyklos vizituojantis dėstytojas; teisingumo patarėjas, Kanados pasaulinių reikalų skyrius)

Robert McFadden (buvęs specialusis agentas, Karinio jūrų laivyno kriminalinių tyrimų tarnyba, JAV)

Nils Melzer (JT specialusis pranešėjas kankinimo klausimais; Ženevos tarptautinės humanitarinės teisės ir žmogaus teisių akademijos žmogaus teisių pirmininkas)

Rebecca Milne (Portsmuto universiteto profesorė)

Jens Modvig (DIGNITY medicinos direktorius; buvęs JT komiteto prieš kankinimą pirmininkas)

Anabella Museri (Máster en Criminología, Universidad Nacional del Litoral, Santa Fe, Argentina)

Makiko Naka (Ritsumeikano universiteto psichologijos profesorė; Hokaido universiteto profesorė emeritė, Japonija)

Manfred Nowak (JT nepriklausomas ekspertas vaikų, kuriems atimta laisvė, klausimais; buvęs JT specialusis pranešėjas kankinimo klausimais)

Shane O'Mara (Eksperimentinių smegenų tyrimų profesorius, Psichologijos mokykla ir Neuromokslų institutas, Trejybės koledžas, Dublinas – Dublino universitetas, Airija)

Gustavo Palmieri (Lanus nacionalinio universiteto direktorius; Argentinos nacionalinio prevencinio mechanizmo narys)

Jelena Pejic (vyresnioji teisės patarėja, Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus komitetas)

Martine Powell (Kvinslando Grifito universiteto profesorė; Grifito kriminologijos instituto tiriamųjų apklausų centro įkūrėja ir direktorė)

Devika Prasad (vyresnioji konsultantė Delio Nacionalinio teisės universiteto 39A projekte ir buvusi Žmogaus teisių iniciatyvos policijos reformų programos vadovė)

Dinna Prapto Raharja (buvusi ASEAN tarpvyriausybinių žmogaus teisių komisijos atstovė; Vakarų Džakartos Binus universiteto docentė)

Seema Saifee (Pensilvanijos universiteto Teisės mokyklos mokslo darbuotoja; buvusi vyresnioji teisininkė ir klinikos direktorė, „Nekaltumo projektas“)

Marta Santos Pais (buvusi JT generalinio sekretoriaus specialioji atstovė smurto prieš vaikus klausimais)

Margaret Satterthwaite (Niujorko universiteto Teisės mokyklos Žmogaus teisių ir visuotinio teisingumo centro profesorė)

Stephanie Selg (buvusi ESBO Demokratinų institucijų ir žmogaus teisių biuro kankinimų prevencijos patarėja)

Christophe Sellie (Sûretė policijos viršininko pavaduotojas, Vaud kantono policija, Šveicarija)

Mandira Sharma (Nepalo Advocacy Forum įkūrėja; Tarptautinės teisininkų komisijos vyresnioji tarptautinė patarėja teisės klausimais)

Michael Skerker (JAV jūrų akademijos profesorius)

Rupert Skilbeck (REDRESS direktorius)

Kevin Smith (Nacionalinis pažeidžiamų liudytojų patarėjas, sunkių nusikaltimų tyrimo parama, Nacionalinė nusikaltimų agentūra, JK)

Stavroula Soukara (Nikosijos universiteto Socialinių mokslų katedros teismo psichologijos docentė, Kipras)

Gerald Staberock (Pasaulinės organizacijos prieš kankinimus – OMCT generalinis sekretorius)

Michel St-Yves (teismo psichologas, Sûretė du Québec, École Nationale de Police du Québec, Monrealio universitetas)

Natalija Taubina (Viešojo verdikto fondo direktorė, Rusija)

Serra Tekin (Psichologijos dėstytoja, Londono Pietų kranto universitetas)

Morrisas Tidballas-Binz (Monašo universiteto, Melburno teismo medicinos profesorius, JT specialusis pranešėjas dėl neteisėto arba savavališko vykdymo)

Soledad Villagra de Biedermann (buvusi JT nepagrįsto sulaikymo darbo grupės narė; Asunsjono katalikiškojo universiteto profesorė, Paragvajus)

Peter Vedel Kessing (JT komiteto prieš kankinimą narys; vyresnysis mokslo darbuotojas, Danijos žmogaus teisių institutas)

Michael Zander (teisės profesorius emeritas, Londono ekonomikos mokykla)

Turinys

- i Įžanginis žodis
- iii Rengime dalyvavę asmenys

1 Įžanga

6 1 principas – pagrindai

- 6 Moksliniai pagrindai
- 10 Teisinis pagrindas
- 14 Profesinės etikos pagrindai

15 2 principas – praktika

- 15 Aiškus ir suprantamas procesas
- 16 Tikslī ir patikima informacija
- 16 Teisinės apsaugos priemonės
- 17 Prieš apklausą – aplinkos be prievartos užtikrinimas
- 24 Apklausos metu – abipusio supratimo ryšio užmezgimas ir palaikymas
- 27 Apklausos užbaigimas – vertinimas ir analizė

28 3 principas – pažeidžiamumas

- 28 Apklausa kaip pažeidžiamumo situacija
- 29 Asmenys padidėjusio pažeidžiamumo situacijose
- 30 Padidėjusio pažeidžiamumo situacijų įvertinimas ir reagavimas

32 4 principas – mokymai

- 32 Specializuoti mokymai
- 34 Nuolatinis profesinis tobulėjimas

35 5 principas – atskaitomybė

- 35 Institucinės procedūros ir peržiūra
- 36 Veiksmingas duomenų fiksavimas
- 36 Prevencija ir atskaitomybė
- 37 Išorinė priežiūra ir nepriklausoma stebėsenā
- 38 Skundai ir tyrimai
- 39 Padėties ištaisymas ir reparacija

40 6 principas – įgyvendinimas

- 41 Nacionalinis teisinis reguliavimas
 - 41 Institucinė kultūra ir pajėgumai
 - 42 Teisminės institucijos
 - 43 Sklaida
-

Įžanga

1. Teisėsaugos pareigūnai ir kitos tyrimą atliekančios institucijos, įskaitant žvalgybos ir karines tarnybas, atlieka svarbų vaidmenį tarnaujant visuomenei ir užtikrinant viešąjį saugumą: aptinkant, užkertant kelią ir tiriant nusikaltimus, taip pat užtikrinant žmogaus teises. Apklausos ir interviu yra bet kurio nusikalstamų veikų tyrimo ar žvalgybinės informacijos rinkimo proceso esmė.
2. Šio dokumento kontekste „apklausa“ apibrėžiama kaip struktūruotas pokalbis, kuriame vienas asmuo (apklausą vykdantis asmuo) siekia surinkti informaciją iš kito asmens (apklausiamas asmuo) bet kurio baudžiamosios veikos tyrimo ar žvalgybinės operacijos metu. Tikslas – gauti tikslią ir patikimą informaciją gerbiant žmogaus teises; siekiama faktų, o ne prisipažinimo.

Tikslai ir paskirtis: kodėl šie principai reikalingi?

3. Visame pasaulyje klaidingi prisipažinimai ir nepatikima, netinkamomis priemonėmis gauta informacija lėmė klaidingus sprendimus, neteisingus nuosprendžius ir rimtus teisingumo pažeidimus. Dėl plačiai paplitusio klaidingo įsitikinimo, kad „kankinimai veikia“, apklausos – ypač įtariamųjų – dažnai siejamos su bauginimo, prievartos ir kitokio netinkamo elgesio grėsmėmis.³ Tokie metodai apklausų metu yra neveiksmingi ir neproduktyvūs, sukelia pražūtingų pasekmių aukoms, vykdytojams, institucijoms ir visai visuomenei. Praktika, prilygstanti kankinimams, žiauriam, nežmoniškam ar žeminančiam elgesiui arba baudimui (kitoms žiauraus elgesio formoms), tarptautinės teisės yra absoliučiai draudžiama.
4. Būtina keisti apklausų kultūrą, atsisakant kaltinamosios, prievartinės, manipuliacinės ir prisipažinimu paremtos praktikos, pereinant prie abipusiu supratimu grįstos apklausos. Tai apima teisinių ir procedūrinių apsaugos priemonių taikymą viso apklausos proceso metu, kas sumažina žiauraus elgesio riziką, leidžia gauti patikimesnės informacijos ir padeda užtikrinti tyrimo ar žvalgybinės operacijos rezultato teisėtumą.
5. Nusikalstamų veikų tyrimo veiksmingos apklausos ir informacijos rinkimo principai susieja teisę su patikimais ir toliau atliekamais moksliniais tyrimais apie apklausos metodus, veiksmingiausiai leidžiančius gauti tikslią ir patikimą informaciją iš apklausiamo asmens. Šie principai:
 - a. Padės institucijoms pagerinti tyrimų ir žvalgybinės informacijos rinkimo procesų veiksmingumą, sąžiningumą ir rezultatus, kartu apsaugos kiekvieno apklausiamo asmens orumą ir žmogaus teises; jie bus gairės politikos formuotojams ir skatins visapusišką etiškų bei veiksmingų apklausos metodų įgyvendinimą su apklausų vykdymu susijusiose institucijose.

3. A/71/298, Specialiojo pranešėjo kankinimo klausimais ataskaita, 2016 rugpjūčio 5 d., para. 8.

- b. Padės valdžios institucijoms ir agentūroms įgyvendinti visapusiškas institucinio lygmens reformas, taip pat pagerinti apklausų planavimo, vykdymo, mokymų, išteklių skyrimo ir vertinimo praktiką.
 - c. Bus pagrindas kuriant mokymų programas, mokymų vadovus bei kitą švietimo ir mokymo medžiagą.
 - d. Sudarys sąlygas teisėsaugos ir kitiems pareigūnams keisti mąstyseną ir institucinę kultūrą, atsisakant prisipažinimu grįstos praktikos ir pereinant prie abipusiu supratimu grįstos apklausos.
6. Šie principai skatina laikytis požiūrio, užtikrinančio, kad būtų gerbiama ir taikoma nekaltumo prezumpcija, kad kaltieji būtų nuteisti, o neteisingai apkaltinti asmenys išteisinti, kad teisingumas būtų užtikrintas tiek nukentėjusiuju, tiek visuomenės atžvilgiu.
7. Šie principai sudaro sąlygas įgyvendinti Jungtinių Tautų darnaus vystymosi tikslus, prisidedami prie teisingos, saugios ir įtraukios visuomenės su stipriomis institucijomis kūrimo:

Apklausų vykdymas

Užtikrina tikslesnės ir patikimesnės informacijos gavimą apklausų metu.

Stiprina apklausą vykdančių asmenų gebėjimus, jų darbo veiksmingumą ir profesionalumą.

Panaikina priklausomybę nuo neteisėtų, neveiksmingų ir žalingų prievartinių apklausos metodų.

Skatina taikyti sėkmingus, prieinamus ir ekonomiškus metodus bei praktikas, kurioms reikia minimalių išlaidų.

Pateikia veiksmingesnius informacijos rinkimo būdus.

Teisingumo sistema

Padidėja visuomenės pasitikėjimas baudžiamosios justicijos institucijomis ir bendradarbiavimas su jomis.

Užtikrinama teisės viršenybė.

Atmetami įrodymai, gauti kankinant ir klaidingai prisipažinus.

Sumažėja nepatikimos informacijos, neteisingų nuosprendžių ar išteisinimų bei teisingumo klaidų tikimybė.

Užtikrinamas teisingumo proceso integralumas ir veiksmingos teisinės sistemos funkcionavimas.

Žmogaus teisės

Užtikrina, kad jokio asmens atžvilgiu nėra naudojama prievarta, kankinimai ar kitoks žiaurus elgesys.

Apsaugo fizinę ir psichinę neliečiamybę visų asmenų, kurie bendrauja su valdžios institucijomis.

Sustiprina pagarbą teisėms žmonių, esančių pažeidžiamose situacijose.

Stiprina apsaugos priemones ir tinkamas proceso garantijas visiems apklausiamiems asmenims.

Mažina teisingumo sistemos pareigūnų norą taikyti prievartinius metodus.

Taikymo sritis: kokiose situacijose taikomi šie principai?

8. Šie principai taikomi visoms apklausoms, kurias atlieka informaciją renkantys pareigūnai, dirbantys policijoje, žvalgyboje, kariuomenėje, administracinėse institucijose, ar kiti asmenys, turintys tam įgaliojimus. Tai apima įvairių formų apklausas, atliekamas žvalgybos darbuotojų, įskaitant strateginės ir taktinės informacijos surinkimą bei karinių ir žvalgybos institucijų vykdomą tardymą.
9. Čia išdėstytas požiūris tinka tiek paprastoms, tiek sudėtingoms apklausoms ir gali būti lengvai taikomas pasikartojančioms apklausoms.
10. Dažniausiai šie principai taikomi situacijose, kai yra vykdoma įtariamųjų apklausa baudžiamojo proceso metu. Tačiau jie tinka ir liudytojų, nukentėjusiųjų ar bet kurių kitų reikalingų asmenų (nepriklausomai nuo jų statuso) apklausoms, kurios gali būti ne mažiau reikšmingos tyrimui nei įtariamųjų apklausa. Apklausiama bet kuriuos asmenis reikalingas tas pats profesionalumo lygis, tokie patys įgūdžiai ir metodai.
11. Šie principai apima visą laikotarpį nuo pirmo valdžios institucijų kontakto su, tikėtina, būsimu apklausiamu asmeniu iki visų apklausų pabaigos; tuo pačiu metu veiksmingas atitinkamų apsaugos priemonių taikymas turi būti užtikrintas bent jau iki visų susijusių teisinių procesų pabaigos.
12. Apklausiama asmens teisinis statusas ir pareigos, taip pat taikomos apsaugos priemonės apklausos metu gali skirtis priklausomai nuo to, ar asmuo laikomas įtariamuoju ar kaltinamuoju baudžiamojoje byloje, nukentėjusiuoju, liudytoju ar kitu reikšmę turinčiu asmeniu, pavyzdžiui, kariniame ar žvalgybos kontekste. Tam tikri skirtumai, susiję su apsaugos priemonių pobūdžiu ar taikymu arba su konkrečios kategorijos apklausiamu asmeniu, yra išskiriami šiuose principuose.
13. Ginkluoto konflikto situacijose, kai asmenys apklaunami ne baudžiamojo proceso tikslais (pvz., taktiniu ar strateginiu pagrindu karinių ar žvalgybos pareigūnų vykdomos apklausos), tam tikrų teisinių apsaugos priemonių taikymas gali skirtis, kad atitiktų tarptautinės humanitarinės teisės, žmogaus teisių ir nacionalinės teisės nuostatas. Vis dėlto apklausos visada turėtų būti vykdomos vadovaujantis šiais principais.
14. Šie principai buvo parengti pripažįstant, kad kiekviena valstybė, jurisdikcija ir organizacija yra skirtinga ir turi skirtingus įstatymus, politiką bei procedūras. Įvairios strategijos ir taktikos gali būti tinkamos apklausiama įtariamuosius, nukentėjusiuosius, liudytojus ar kitus bylai reikšmingus asmenis ir gali šiek tiek skirtis priklausomai nuo apklausos pobūdžio ir konteksto. Dėl šios priežasties pateikiamos bendros veiksmingos apklausos nuostatos, neišskiriant jokio konkretaus apklausos modelio. Nepriklausomai nuo apklausos aplinkybių, tipo ar tikslo, šie principai taikomi kiekvienoje apklausoje ir yra pagrįsti mokslo, teisės ir etikos principais, galiojančiais bet kokiame kontekste.

Adresatai: kam skirti šie principai?

15. Šie principai visų pirma skirti politikos formuotojams ir institucijoms, atsakingoms už apklausų ir su teisingumu susijusių procesų politikos kūrimą, priėmimą ir įgyvendinimą. Tai apima vykdomosios valdžios institucijas, įstatymų leidėjus, teisėsaugos institucijų, mokymo įstaigų ir drausmės tarybų vadovus ar bet kurias kitas institucijas, dalyvaujančias kuriant ir įgyvendinant įstatymus, politiką ar praktiką, susijusią su asmenų apklausa.
16. Šie principai taip pat aktualūs apklausas vykdančioms specialistams ir institucijoms, įskaitant teisėsaugos pareigūnus, prokurorus ar žvalgybos tarnybas, nepriklausomai nuo jų statuso konkrečioje jurisdikcijoje.⁴
17. Kitos institucijos, kurios sąveikauja su asmenimis apklausos proceso metu, pavyzdžiui, teisės profesionalai – teisėjai, prokurorai ir gynėjai – taip pat gali vadovautis šiais principais. Be to, jie yra naudingi priežiūros institucijoms, pilietinės visuomenės atstovams, žmogaus teisių gynėjams ir kitiems asmenims, nagrinėjantiems šiame dokumente liečiamas temas.
18. Valstybės turėtų imtis visų tinkamų veiksmų, kad šie principai būtų įtraukti į nacionalinę teisę, tvarką nustatančius norminius aktus, mokymo metodikas, procedūras ir praktiką. Teisėsaugos pareigūnai, teisininkai ir kitų atitinkamų institucijų darbuotojai turėtų būti skatinami taikyti šiuos principus, siekiant ne tik užtikrinti kuo didesnę apklausiamų asmenų apsaugą, bet ir gauti kuo tikslesnę bei patikimesnę informaciją apklausų metu.
19. Valstybės, kurios yra atitinkamų tarptautinių sutarčių dalyvės, gali turėti specifinių įsipareigojimų, griežtesnių, nei nustatyti šiuose principuose. Be to, visos valstybės yra saistomos tarptautinės paprotinės teisės standartų ir imperatyvių tarptautinės teisės normų. Nė viena šių principų nuostata negali būti aiškinama taip, kad valstybė būtų atleista nuo visiško savo įsipareigojimų pagal taikytiną tarptautinę teisę vykdymo.

4. Tai apima jurisdikcijas, kuriose vartojamos skirtingos sąvokos apibūdinti neutraliam apklausos procesui, vykdomam atliekant baudžiamąjį tyrimą ar renkant žvalgybinę informaciją. Tai reikšminga ir tiems specialistams, kurie vartoja sąvoką „tardymas“ kaip neprievartinį metodą tiksliai ir patikimai informacijai gauti. Žr. A/71/298, 1 išnaša (3 išnaša).

Nusikalstamų veikų tyrimo veiksmingos apklausos ir informacijos rinkimo principai

1 principas – pagrindai

Veiksminga apklausa grindžiama mokslu, teise ir etika.

2 principas – praktika

Veiksminga apklausa – tai aiškus ir suprantamas procesas, skirtas tiksliai ir patikimai informacijai rinkti, kartu taikant atitinkamas teises apsaugos priemones.

3 principas – pažeidžiamumas

Veiksminga apklausa reikalauja atpažinti ir atliepti pažeidžiamų apklausiamų asmenų poreikius.

4 principas – mokymai

Veiksminga apklausa yra profesionali veikla, kuriai reikalingas specialus pasirengimas.

5 principas – atskaitomybė

Veiksmingai apklausai užtikrinti reikalingos skaidrios ir atskaitingos institucijos.

6 principas – įgyvendinimas

Veiksmingai apklausai įgyvendinti reikalingos veiksmingos nacionalinio lygmens priemonės.

1 principas ► pagrindai

Veiksminga apklausa grindžiama mokslu, teise ir etika.

20. Empiriniai moksliniai tyrimai, tarptautiniai teisiniai standartai ir vertybėmis grįstos profesinės pareigos sudaro veiksmingos apklausos pagrindus. Šie elementai, integruoti praktikoje, leidžia apklausą vykdančioms asmenims rinkti tikslią ir patikimą informaciją kartu užtikrinant žmogaus teisių apsaugą.

Moksliniai pagrindai

Tyrimai apie neveiksmingą praktiką

21. Naujausi įvairių sričių – psichologijos, kriminologijos, sociologijos, neuromokslų ir medicinos – specialistų ir praktikų atlikti tyrimai pateikia reikšmingų įrodymų, kad prievartos taikymas gali pradžioje padidinti apklausiamo asmens pasipriešinimą, o jei tokia praktika tęsiama, ji gali lemti melagingos informacijos ar netikro prisipažinimo pateikimą.⁵ Istorinės analizės ir atvejų studijos parodė, kad prievarta gali duoti priešingą rezultatą – trukdyti rinkti faktinę informaciją. Be to, neuromoksliniai tyrimai parodė, kad prievartiniai metodai trikdo ir gali pažeisti smegenų gebėjimą atkurti prisiminimus.⁶

-
5. G.H. Gudjonsson, *The Psychology of False Confessions: Forty Years of Science and Practice* (Hoboken, NJ, John Wiley & Sons, 2018); A. Vrij, C.A. Meissner, S.M. Kassin, A. Morgan III, R.P. Fisher, & S.M. Kleinman, "Psychological perspectives on interrogation", *Perspectives on Psychological Science*, vol. 12, Nr.6 (2017 m. rugsėjis); S. O'Mara, *Why Torture Doesn't Work: The Neuroscience of Interrogation* (Cambridge, Harvard University Press, 2015); S.M. Kassin, S.A. Drizin, T. Grisso, G.H. Gudjonsson, R.A. Leo, & A.D. Redlich, "Police-induced confessions: risk factors and recommendations" *Law & Human Behavior*, vol. 34, Nr.1 (2010 m. vasaris).
6. Žr., pvz., O'Mara, *Why Torture Doesn't Work* (5 išnaša); C.A. Morgan III, S. Southwick, G. Steffian, G.A. Hazlett, & E.F. Loftus, "Misinformation can influence memory for recently experienced, highly stressful events", *International Journal of Law and Psychiatry*, vol. 36, Nr.1 (2013 m. sausis/vasaris); K. Young, W. Drevets, J. Schulkin, K. Erickson "Dosedependent effects of hydrocortisone infusion on autobiographical memory recall", *Behavioural Neuroscience*, vol. 125, Nr.5 (2011 m. spalio).

22. Tyrimai įrodė, kad netinkamai taikant apklausos metodus gaunama nepatikima informacija, o klaidingi prisipažinimai – dažna ir numatoma prievartinės praktikos pasekmė.⁷ Tokie atvejai visame pasaulyje lėmė neteisingus nuosprendžius ir klaidinančią žvalgybinę informaciją, taip silpnindami teisėsaugos ir žvalgybos institucijų veiksmingumą bei gebėjimą pasiekti keliamus tikslus.⁸
23. Moksliniai duomenys rodo, kad prievartinių apklausos metodų taikymas dažniau sumažina apklausiamo asmens norą bendradarbiauti ir padidina jo pasipriešinimą net ir tuo atveju, kai asmuo kitu atveju būtų linkęs atsakyti į klausimus.⁹ Kai apklausiamas asmuo patiria žiaurų elgesį ir paklūsta apklausą vykdančio pareigūno reikalavimams, jo pateikta informacija dažnai būna abejotino patikimumo, nes siekdamas įtikti, sustabdyti ar išvengti smurto, jis gali pateikti melagingą ar klaidinančią informaciją.¹⁰
24. Prievartiniai apklausos metodai darant psichologinį spaudimą, kad ir manipuliavimas apklausiamo asmens kaltės jausmu (pvz., pateikiant netikrus įrodymus) arba jo suvokimo apie prisipažinimo pasekmes iškraipymas (pvz., sumenkinant ar padidinant numatomas bausmes, užsimeriant apie palankesnę požiūrį ar teikiant moralinius pateisinimus), dažnai skatina pateikti neteisingą informaciją ir padidina klaidingų prisipažinimų skaičių.¹¹ Fizinio smurto grėsmė ar jo panaudojimas apklausiamajam sukelia stiprų stresą, kuris trikdo atmintį ir lemia sumažėjusį tikslios ar patikimos informacijos atkūrimą.¹²
25. Nukreipiantys klausimai arba klausimai, suformuluoti taip, kad darytų įtaką, gali paveikti apklausiamo asmens atmintį ir iškreipti jo pateikiamą informaciją.¹³ Tokie sąmoningai klaidinantys ar manipuliaciniai metodai sumažina įtariamųjų pateikiamos informacijos patikimumą ir padidina klaidingų prisipažinimų bei neteisingų nuosprendžių tikimybę.¹⁴

-
7. Žr. S.A. Drizin, & R.A. Leo, "The problem of false confessions in the post-DNA world", *North Carolina Law Review*, vol. 82 (2004); A.D. Redlich, & C.A. Meissner, "Techniques and controversies in the interrogation of suspects" in *Psychological Science in the Courtroom*, J.L. Skeem, K.S. Douglas & S.O. Lilienfeld, eds. (New York, NY, Guilford Press, 2009). Žr. taip pat J.W. Schieman, *Does Torture Work?* (Oxford, Oxford University Press, 2016).
 8. Žr., pvz., D. Starr, "The confession", *Science*, (2019); B.L. Cutler, K.A. Findley & T.E. Moore, "Interrogations and false confessions: a psychological perspective" *Canadian Criminal Law Review*, vol. 18, Nr.2 (2014 m. birželis); G. Lassiter & C.A. Meissner, eds., *Police Interrogations and False Confessions: Current Research, Practice, and Policy Recommendations*, (American Psychological Association, Washington DC, 2010).
 9. Vrij et al. "Psychological perspectives on interrogation" (5 išnaša); S.C. Houck & L.G. Conway, "Ethically investigating torture efficacy: a new methodology to test the influence of physical pain on decision-making processes in experimental interrogation scenarios", *Journal of Applied Security Research*, vol. 10, Nr.4 (2015); M.A. Costanzo, & E. Gerrity, "The effects and effectiveness of using torture as an interrogation device: using research to inform the policy debate", *Social Issues and Policy Review*, vol. 3, Nr. 1 (2009 m. gruodis).
 10. A.D. Biderman, "Social-psychological needs and 'involuntary' behaviour as illustrated by compliance in interrogation", *Sociometry*, vol. 23, Nr.2 (1960 m. birželis); D. Rejali, *Torture and Democracy* (Princeton, NJ, Princeton University Press, 2007); A. McCoy, *A Question of Torture: CIA Interrogation from the Cold War to the War on Terror* (New York, Metropolitan Books, 2007).
 11. C.A. Meissner, A.D. Redlich, S.W. Michael, J.R. Evans, C.R. Camilletti, S. Bhatt, & S. Brandon, "Accusatorial and information gathering interrogation methods and their effects on true and false confessions: a meta-analytic review", *Journal of Experimental Criminology*, vol. 10, Nr. 4 (2014); Kassir et al. "Police-induced confessions" (5 išnaša).
 12. R.S. Stawski, M.J. Sliwinski, & J.M. Smyth, "The effects of an acute psychosocial stressor on episodic memory", *European Journal of Cognitive Psychology*, vol. 21, Nr. 6 (2009).
 13. E.F. Loftus, "Intelligence gathering post-9/11", *American Psychologist*, vol. 66, Nr. 6 (2011).
 14. B.L. Garrett, "Contaminated confessions revisited", *Virginia Law Review*, vol. 101, Nr.2. (2015 m. balandis); R.A. Leo, "Why interrogation contamination occurs", *Ohio State Journal of Criminal Law*, vol. 11, Nr.1 (2013).

26. Kai pareigūnai pradeda apklausą siekdami gauti prisipažinimą, jie dažniau pasiduoda vadinamajam patvirtinimo šališkumui – taigi yra linkę interpretuoti informaciją taip, kad ji patvirtintų jų išankstinį įsitikinimą dėl apklausiamo asmens kaltės. Tokia šališka nuostata gali nepataisomai iškreipti ir fizinių įrodymų ar kitų duomenų analizę. Praktikoje tai pasireiškia dažnesniu nukreipiančiųjų ar patariamųjų klausimų naudojimu bei prievartinių, manipuliacinių ir spaudimą keliančių apklausos taktikų taikymu, siekiant patvirtinti pareigūnų hipotezes ar išankstines nuostatas dėl apklausiamojo kaltės ar dalyvavimo.¹⁵ Įrodyta, kad tokios išankstinės nuostatos lemia klaidingus nuosprendžius, neteisingus sprendimus ir tikrųjų kaltininkų nebaudžiamumą.¹⁶
27. Kai kurie asmenys ypač lengvai pasiduoda nukreipiantiems klausimams. Asmeninės apklausiamojo savybės – tokios kaip amžius, psichosocialiniai ar intelektiniai sutrikimai – gali padidinti nepatikimos informacijos ar klaidingų prisipažinimų riziką, nes šie asmenys būna labiau paveikiami per apklausas naudojamo spaudimo, klaidinimo ar manipuliacijos.¹⁷ Archyvinės klaidingų prisipažinimų analizės ne kartą parodė, kad nepilnamečiai bei asmenys su psichosocialiniais ar intelekto sutrikimais sudaro didelę dalį tų, kurie klaidingai prisipažino.¹⁸
28. Dažnai klaidingai manoma, kad remiantis neverbaliniu asmens elgesiu galima tiksliai nustatyti, kada jis meluoja.¹⁹ Yra tvirtinančių, jog apklausą atliekantys asmenys, išmokę atpažinti emocines reakcijas, kūno kalbą ar fiziologinius požymius, gali nustatyti, ar apklausiamasis sako tiesą. Tai – nepatikimi apgaulės indikatoriai.²⁰ Be to, daugybė mokslinių tyrimų parodė, kad vadinamosios melo aptikimo technologijos nepajėgios patikimai nustatyti melo²¹, o jų naudojimas gali lemti klaidingus vertinimus bei teises klaidas.²²

-
15. C.A. Meissner, & S.M. Kassin, "You're guilty, so just confess!": cognitive and behavioural confirmation biases in the interrogation room" in *Interrogations, Confessions, and Entrapment*, G.D. Lassiter, ed. (Kluwer Academic/Plenum Publishers, 2004).
 16. F.M. Narchet, C.A. Meissner, & M.B. Russano, "Modelling the influence of investigator bias on the elicitation of true and false confessions", *Law & Human Behavior*, vol. 35, Nr.6 (2011 m. gruodis); A.A.S. Zuckerman, "Miscarriage of justice – a root treatment" *Criminal Law Review*, 323 (1992 m. gegužė); K.A. Findley, M.S. Scott, "The multiple dimensions of tunnel vision in criminal cases", *Wisconsin Law Review*, vol. 2 (2006 m. birželis).
 17. A. Vrij, *Detecting Lies and Deceit: Pitfalls and Opportunities*, 2nd ed. (West Sussex, England, John Wiley & Sons, 2011); Vrij et al. "Psychological perspectives on interrogation" (5 išnaša); Gudjonsson, *The Psychology of False Confessions* (5 išnaša).
 18. Drizin & Leo, "The problem of false confessions" (7 išnaša). S.R. Gross, K. Jacoby, D.J. Matheson, N. Montgomery, & S. Patil, "Exonerations in the United States 1989 through 2003", *Journal of Criminal Law & Criminology*, vol. 95, Nr.2 (2005).
 19. Žr., pvz., F. Inbau, J. Reid, J. Buckley, & B. Jayne, *Criminal Interrogation and Confessions*, 5th ed. (Burlington, Mass., Jones & Bartlett Publishers, 2011).
 20. P.A. Granhag, A. Vrij, & B. Verschuere, eds., *Deception Detection: New Challenges and Cognitive Approaches* (Chichester, UK, John Wiley & Sons, 2015).
 21. J. Synnott, D. Dietzel, & M. Ioannou, M. "A review of the polygraph: history, methodology and current status", *Crime Psychology Review*, vol. 1, Nr.1 (2015); E. Rusconi & T. Mitchener-Nissen "Prospects of functional magnetic resonance imaging as lie detector", *Frontiers in Human Neuroscience*, vol. 7, Nr.594 (2013 m. rugsėjis); National Research Council, *The Polygraph and Lie Detection* (Washington, DC, The National Academies Press, 2003).
 22. D. Church, "Neuroscience in the courtroom: an international concern", *William and Mary Law Review*, vol. 53, Nr.5 (2012); J.H. Marks, "Interrogational neuroimaging in counterterrorism: a 'no-brainer' or a human rights hazard?" *American Journal of Law & Medicine*, vol. 33, Nr.2-3 (2007).

Tyrimai apie veiksmingą praktiką

29. Patikimi tyrimai patvirtina, kad informacijos rinkimu grindžiamas apklausos metodas yra veiksmingas. Abipusiu supratimu grįsti, neprievartiniai metodai siūlo daug veiksmingų priemonių, kurias apmokyti specialistai gali sėkmingai naudoti kriminalinei ar žvalgybinei informacijai rinkti iš įvairių apklausiamų asmenų: įtariamųjų, nukentėjusiųjų, liudytojų ir žvalgybos informatorių.
30. Abipusio supratimo ryšio užmezgimas ir palaikymas yra gebėjimas prisiderinti, padedantis kurti konstruktyvų santykį tarp žmonių ir leidžiantis geriau komunikuoti.²³ Abipusio supratimo ryšys užmezgamas apklausą vykdančiam asmeniui su apklausiamuoju sukūrus abipusiu supratimu ir pagarba žmogaus orumui grįstą santykį.²⁴ Tam būtina parodyti nuoširdžią empatiją apklausiamajam²⁵ ir patikinti, kad su juo bus elgiama teisingai.
31. Abipusiu supratimu grįsti metodai apklausiamajam suteikia teisę pasirinkti: jis gali pats nuspręsti, ką sakyti ar nesakyti, o tai skatina pozityvią sąveiką tarp apklausą vykdančio asmens ir apklausiamojo,²⁶ tokiu būdu padidinant tikimybę gauti tikslią informaciją.²⁷
32. Apklausą vykdančio asmens veiksmai, padedantys kurti ryšį, gali apimti bendrų sąlyčio taškų paiešką – atsisakant apgaulės, remiantis bendrais interesais, tapatumu ar požiūriais, taip pat naudojant aktyvaus klausymo įgūdžius.²⁸
33. Daugybė tyrimų apie tai, kaip žmogaus atmintis koduoja, saugo ir atkuria informaciją, pastūmėjo sukurti apklausos metodus, skatinančius detalius ir tikslius atsakymus bei mažinančius iškraipymų riziką. Šie metodai apima atvirų, nenukreipiančių klausimų

-
23. F. Gabbert, L. Hope, K. Luther, G. Wright, M. Ng, & G.E. Oxburgh, "Exploring the use of rapport in professional information gathering contexts by systematically mapping the evidence base", *Applied Cognitive Psychology* (2020, lapkritis); A. Abbe, & S.E. Brandon, "The role of rapport in investigative interviewing: a review" *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, vol. 10, Nr.3 (2013).
 24. L. Brimbal, S.M. Kleinman, S. Oleszkiewicz, & C.A. Meissner, "Developing rapport and trust in the interrogative context: An empirically-supported and ethical alternative to customary interrogation practices" leidinyje *Interrogation and Torture: Integrating Efficacy with Law and Morality*, S.J. Barela, M. Fallon, G. Gaggioli, J.D. Ohlin, eds. (Oxford, Oxford University Press, 2020).
 25. Empatija yra daugialypis reiškinys, apimantis tiek kognityvinius procesus, tiek emocinius (arba afektyvius) gebėjimus. Ji reiškia gebėjimą suprasti apklausiamojo požiūrį ir įvertinti kito žmogaus emocijas bei išgyvenamą stresą. Iš esmės tai yra sąmonės reiškinys, kuris gali būti sąmoningai sužadinas arba užslopinamas. Žr., pvz., G.E. Oxburgh, & J. Ost, "The use and efficacy of empathy in police interviews with suspects of sexual offences" *Special Edition of the Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, vol. 8, Nr.2 (2011, birželis); B. Baker-Eck, R. Bull, & D. Walsh, "Investigative empathy: a strength scale of empathy based on European police perspectives", *Psychiatry, Psychology and Law*, vol. 27, Nr.3 (2020).
 26. R. Bull, & A. Rachlew, "Investigative interviewing: from England to Norway and beyond", in *Interrogation and Torture*, Barela et al., eds. (24 išnaša); L.J. Alison, E. Alison, G. Noone, S. Elntib, & P. Christiansen, "Why tough tactics fail and rapport gets results: Observing Rapport-Based Interpersonal Techniques (ORBIT) to generate useful information from terrorists", *Psychology, Public Policy, and Law*, vol. 19, Nr.4 (2013).
 27. C.E. Kelly, J.C. Miller, & A.D. Redlich, "The dynamic nature of interrogation", *Law and Human Behavior*, vol. 40, Nr.3 (2016, birželis); J.M. Kieckhafer, J.P. Vallano, & N. Schreiber Compo, "Examining the positive effects of rapport building: when and why does rapport building benefit adult eyewitness memory?" *Memory*, vol. 22, Nr.8 (2014); U. Holmberg, & K. Madsen, "Rapport operationalized as a humanitarian interview in investigative interview settings" *Psychiatry, Psychology & Law*, vol. 21, Nr.4 (2014).
 28. C.J. Dando, & G.E. Oxburgh, "Empathy in the field: towards a taxonomy of empathic communication in information gathering interviews with suspected sex offenders", *European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, vol. 8, No. 1 (January 2016); Alison et al., "Why tough tactics fail" (26 išnaša).

naudojimą²⁹ ir leidimą asmeniui laisvai atkurti įvykius ar informaciją iš savo atminties, kai jos savo įsikišimu netrikdo apklausą vykdančias asmuo.³⁰

34. Strategiškai suplanuota apklausa leidžia sutelkti dėmesį į pagrindinius nagrinėjamus klausimus. Šis būdas apklausą vykdančiam asmeniui taip pat padeda įvertinti, ar pateikta informacija atitinka anksčiau surinktus duomenis.³¹
35. Iš esmės išsamūs tyrimai rodo, kad abipusiu supratimu grįsta, neprievartinė apklausa:
 - a. Skatina komunikaciją tarp apklausą vykdančio asmens ir apklausiamo asmens.
 - b. Padeda atkurti atmintį.
 - c. Padidina pateikiamos informacijos tikslumą ir patikimumą.
 - d. Leidžia įvertinti pateiktos informacijos teisingumą.
 - e. Padidina tikimybę gauti informatyvius ir nuoširdžius prisipažinimus.
 - f. Sumažina klaidingos informacijos ar klaidingų prisipažinimų gavimo riziką.

Teisinis pagrindas

36. Pagrindiniai teisiniai standartai, kuriais grindžiami šie principai, giliai įtvirtinti tarptautinėje teisėje ir remiasi neatšaukiamomis *jus cogens* normomis, tarptautinės paprotinės teisės principais, sutartiniais įsipareigojimais bei tarptautine, regionine ir nacionaline teismų praktika. Šie standartai taikomi visoms teisinėms sistemoms ir gali būti integruoti į nacionalinę teisę, atsižvelgiant į skirtingų teisinių procedūrų įvairovę.
37. Veiksminga apklausa grindžiama tarptautiniais žmogaus teisių principais ir standartais.³² Šios teisinės normos yra itin svarbios siekiant užtikrinti veiksmingą šiuose Principuose išdėstyto apklausos modelio įgyvendinimą praktikoje:
 - a. Kankinimų ir kitokio žiauraus elgesio draudimas (teisė į humanišką elgesį).
 - b. Laisvė nuo nepagrįsto sulaikymo ir įkalinimo (teisė į laisvę ir asmens saugumą).
 - c. Teisė į nekaltumo prezumpciją.
 - d. Teisė tylėti ir draudimas versti duoti parodymus prieš save.
 - e. Teisė į teisingą teismo procesą.
 - f. Teisė būti apsaugotam nuo diskriminacijos.

29. D. Walsh, & R. Bull, "What really is effective in interviews with suspects? A study comparing interviewing skills against interviewing outcomes", *Legal and Criminological Psychology*, vol. 15 (2010); M.B. Powell, R.P. Fisher, & R. Wright, "Investigative interviewing", in *Psychology and law: An empirical perspective*, N. Brewer, D. Kipling, & D. Williams, eds. (New York, NY, Guilford Press, 2005).

30. R.P. Fisher, & R.E. Geiselman, *Memory enhancing techniques for investigative interviewing: The cognitive interview*. (Springfield, IL, Charles C Thomas, Publisher, 1992); R. Paulo, P. Albuquerque, F. Vitorino, & R. Bull, "Enhancing the cognitive interview with an alternative procedure to witness-compatible questioning: category clustering recall" *Psychology, Crime, & Law*, vol. 23, Nr.10 (2017); A. Memon, C.A. Meissner & J. Fraser, "The cognitive interview: a meta-analytic review and study space analysis of the past 25 years", *Psychology, Public Policy, & Law*, vol. 16, Nr.4 (2010).

31. G. Nahari, & A. Vrij, "The verifiability approach: advances, challenges and future prospects" in *Handbook of Legal and Investigative Psychology*, R. Bull & I. Blandón-Gitlin, eds. (New York, NY, Routledge, 2019); P.A. Granhag & M. Hartwig, "The strategic use of evidence technique" in Granhag, Vrij & Verschuere, eds., *Deception Detection* (20 išnaša); S. Oleszkiewicz, & S.J. Watson, "A meta-analytic review of the timing for disclosing evidence when interviewing suspects", *Applied Cognitive Psychology*, vol. 35, Nr.2 (2020).

32. Konkrečiai, Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (UDHR), Generalinės Asamblėjos rezoliucija 217 A (III) 1948 m. gruodžio 10 d.; Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (ICCPR), Generalinės Asamblėjos rezoliucija 2200 A (XXI), 1966 m. gruodžio 16 d..

38. Kankinimų draudimas yra absoliutus, privalomas visoms valstybėms ir taikomas bet kokiomis aplinkybėmis.³³ Prievartiniai apklausos metodai ar kiti veiksmai, kuriais siekiama pažeminti, įbauginti, gauti informaciją arba išgauti prisipažinimus taikant spaudimą ar grasinimus – ar kitaip paveikti apklausiamo asmens gebėjimą ar galimybę spręsti – gali būti laikomi kankinimu arba kitokiu žiauriu elgesiu.³⁴
39. Išimčių neturinti įrodymų nepriimtumo taisyklė, kuri yra tarptautinės paprotinės teisės norma, yra neatskiriama susijusi su kankinimų ir kito žiauraus elgesio draudimu. Ši taisyklė nustato, kad jokia informacija ar pareiškimai – įskaitant prisipažinimą dėl kaltės – negali būti įrodymais jokiuose teisiniuose procesuose, jei jie buvo gauti kankinimų ar kitokio žiauraus elgesio įtakoje (išskyrus bylas asmenims, apkaltintiems dėl tokio elgesio, tam, kad būtų galima įrodyti, jog pareiškimas ar informacija buvo tokiu būdu gauti).³⁵
40. Tarptautinė teisė įtvirtina šiuos nuolat tobulinamus konkrečius standartus, skirtus užtikrinti, kad asmenys nebūtų kankinami ar kitaip žiauriai su jais elgiamasi ir kad jiems nebūtų taikoma neleistina praktika, tokia kaip priverstiniai dingimai ar neteisminės egzekucijos:
- Jėga sulaikymo, arešto ar suėmimo metu gali būti naudojama tik tada, kai tai yra būtina ir kai kitos priemonės neveiksmingos arba kai jas taikant nėra jokios tikimybės gauti norimą rezultatą. Ji turi būti teisėta, proporcinga teisėtam tikslui pasiekti ir taikoma visada gerbiant teisę į gyvybę.³⁶
 - Mažiau gyvybei pavojingų ginklų naudojimas visada turi būti kruopščiai įvertintas ir kontroliuojamas. Šaunamieji ginklai neturi būti naudojami, išskyrus atvejus, kai tai išimtinai būtina siekiant teisėto tikslo ir tik tada, kai mažiau pavojingos priemonės yra nepakankamos šiam tikslui pasiekti.³⁷
 - Fizinės bausmės ir priemonių, tokių kaip grandinės, kojų pančiai ar elektros iškrovos diržai, naudojimas yra natūraliai skausmingas ir/ar žalojantis, todėl visada draudžiamas.³⁸
 - Fizinio suvaržymo priemonės ir technikos gali būti taikomos tik kaip kraštutinė priemonė, pagrįsta individualiu asmens rizikos vertinimu. Jos turi būti kiek įmanoma mažiau invazinės, atsižvelgiant į teisėtus siekiamus saugumo tikslus; jų naudojimą

33. ICCPR, 7 str.; Jungtinių Tautų konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą (UNCAT) 2 str.; 1949 m. Ženevos konvencijos 3 str.

34. UNCAT 16 str.; A/71/298, para. 44 (3 išnaša); Žr., pvz., Europos žmogaus teisių teismas (ECtHR), *Selmouni v. Prancūzija*, Nr.25803/94, sprendimas, 1999 m. liepos 28 d., paras. 102-105.

35. UNCAT 15 str.; Žmogaus teisių komitetas, Bendrasis komentaras Nr.20, 7 straipsnis; Kankinimo ar kitokio žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio draudimas, HRI/GEN/1/Rev.9 (Vol. I), 1992 m. gegužės 10 d., para. 12; A/HRC/25/60, Jungtinių Tautų specialusis pranešėjas kankinimo klausimais, 2014 m. balandžio 10 d.; Žr. taip pat CAT/C/GC/2, Komitetas prieš kankinimus, Bendrasis komentaras Nr. 2, sutarties dalyvių 2 straipsnio įgyvendinimas, 2008 m. sausio 24 d., para. 6; Žr., pvz., CAT/C/30/D/219/2002, para. 6.10.

36. ICCPR 2 str.; Pagrindiniai teisėsaugos pareigūnų jėgos ir šaunamųjų ginklų naudojimo principai (Pagrindiniai principai), 1990; A/RES/34/169, Teisėsaugos pareigūnų elgesio kodeksas, 1979 m. gruodžio 17 d.; A/RES/70/175, Jungtinių Tautų tipinės minimalios elgesio su kalinais taisyklės (Nelsono Mandelos taisyklės), 82 taisyklė; A/HRC/RES/46/15, Žmogaus teisių tarybos rezoliucija, 2021 m. kovo 23 d., para. 14; Žr. taip pat E/CN.4/2004/56, Specialiojo pranešėjo kankinimo klausimais ataskaita, 2003, para.44.

37. Pagrindiniai principai, 1990; A/RES/34/169; A/HRC/46/15, para. 12; Žr. taip pat CCPR/C/GC/36, Žmogaus teisių komitetas, Bendrasis komentaras Nr.36: 6 straipsnis, teisė į gyvybę, 2019 m. rugsėjo 3 d., para. 14.

38. Nelsono Mandelos taisyklės, 43 ir 47 taisyklės; A/RES/45/113, Jungtinių Tautų Nepilnamečių, iš kurių atimta laisvė, apsaugos taisyklės (Havanos taisyklės), 1990 m. gruodžio 14 d., 67 taisyklė.

turi reglamentuoti įstatymai, tokie atvejai privalo būti registruojami – šios priemonės niekada negali būti naudojamos kaip bausmė ir turi būti nedelsiant nutraukiamos, kai tik išnyksta jų taikymo būtinybė.³⁹

- e. Sisteminis ir nuolat atnaujinamas visų laisvės netekusių asmenų oficialių registru ir įrašų tvarkymas.⁴⁰
- f. Izoliacijos vienutėje taikymas turi būti griežtai reglamentuotas įstatymu. Ji gali būti skiriama tik išimtiniais atvejais kaip kraštutinė priemonė kuo trumpesniai laikotarpiui ir tik gavus kompetentingos institucijos leidimą. Izoliacija vienutėje niekada negali trukti ilgiau nei 15 dienų iš eilės ir ją taikyti draudžiama psichosocialinę negalią turintiems asmenims, vaikams, nėščioms ir žindančioms moterims.⁴¹
- g. Dausinės nuobaudos turi nepažeisti žmogaus orumo, privalo būti teisėtos ir proporcingos, skiriamos laikantis procedūrinių reikalavimų ir tinkamai registruojamos.⁴²

- 41. Teisė į asmens laisvę ir saugumą yra esminė apsaugos priemonė nuo fizinio ir psichinio žalojimo. Teisė į laisvę reiškia, kad nė vienas asmuo negali būti savavališkai sulaikytas ar įkalintas. Tokios praktikos kaip priverstiniai dingimai, slapas sulaikymas ir ilgalaikė izoliacija be galimybės palaikyti ryšį su išoriniu pasauliu yra nepagrįstos ir bet kokiomis aplinkybėmis visiškai draudžiami pagal tarptautinę teisę.⁴³
- 42. Asmenys, apklausiami kaip įtariamieji ar kaltinamieji baudžiamosiose bylose, dažnai būna laikomi laisvės atėmimo sąlygomis. Institucijos turi užtikrinti, kad su tokiais asmenimis būtų humaniškai elgiama ir kad jų laikymo sąlygos atitiktų tarptautinius teisės standartus, įskaitant Jungtinių Tautų minimalias taisykles dėl elgesio su kaliniais (Nelsono Mandelos taisyklės).⁴⁴
- 43. Bet koks sulaikymas, suėmimas ar laisvės atėmimas turi būti teisėtas ir vykdomas remiantis įstatymuose aiškiai nustatytais pagrindais bei procedūromis, kurie atitinka tarptautinę teisę, pavyzdžiui, suėmimas vykdomas turint teismo orderį arba esant pagrįstam įtarimui. Bet koks sulaikymo ar laisvės atėmimo atvejis turi būti būtinas, proporcingas ir taikomas kaip kraštutinė priemonė. Apklausos vykdymas ar tyrimo tęsimas savaime nesudaro pakankamo teisinio pagrindo policijai ar teisminėms institucijoms apriboti asmens laisvę.⁴⁵
- 44. Bet koks sprendimas sulaikyti ar suimti asmenį turi būti paremtas individualios situacijos įvertinimu ir esant pateisinamam bei pagrįstam pagrindui manyti, kad kyla rizika, jog asmuo gali pasislėpti, sunaikinti įrodymus, paveikti liudytojus arba įvykdyti naujus nusikaltimus.

39. Nelsono Mandelos taisyklės, 47 ir 48 taisyklės; A/RES/43/173, Bet kokia forma sulaikytų ar įkalintų visų asmenų apsaugos principų sąvadas (Principų sąvadas), 1998 m. gruodžio 9 d.

40. Tarptautinė konvencija dėl asmenų apsaugos nuo priverstinio dingimo (Konvencija dėl priverstinio dingimo), 2007, 17(3) str.; A/HRC/RES/31/31, Žmogaus teisių tarybos rezoliucija, 2016 m. kovo 24 d., para. 9.

41. Nelsono Mandelos taisyklės, 37, 43, 44, 45 taisyklės; Žmogaus teisių komitetas, Bendrasis komentaras Nr.20, para 6; A/66/268, 2011, Specialiojo pranešėjo kankinimo klausimais ataskaita; A/C.3/65/L.5, Jungtinių Tautų Taisyklės dėl elgesio su įkalintomis moterimis ir su laisvės atėmimu nesusijusių priemonių joms taikymo (Bankoko taisyklės), 2010 m. spalio 6 d. 22 taisyklė; Havanos taisyklės, 67 taisyklė.

42. Nelsono Mandelos taisyklės, 36 ir 37 taisyklės; Principų sąvadas, 30 principas.

43. ICCPR, 9(1) str.; Konvencija dėl priverstinio dingimo, 17 str.; Vaiko teisių konvencija (CRC), 1989 m. lapkričio 20 d., 37(b) str.

44. A/HRC/RES/46/15, Nelsono Mandelos taisyklės, para. 6.

45. ICCPR, 9(1) str.; Konvencija dėl priverstinio dingimo, 17 str.

Atsakingos institucijos turėtų įvertinti, ar nustatytą riziką būtų galima sumažinti taikant alternatyvias laisvės atėmimui priemones. Įtariamojo ar kaltinamojo paleidimas gali būti susijęs su būtinomis, proporcingomis ir nediskriminuojančiomis priemonėmis, skirtomis suvaldyti konkrečias grėsmes, kurias asmuo, kaip manoma, gali kelti – pavyzdžiui, įsipareigojimu atvykti į teismą ar apklausą. Paleidimo sąlygos, pavyzdžiui, užstatas, gali būti taikomos, tačiau jos turi būti kuo mažiau ribojančios ir skirtos tik konkrečioms nustatytoms rizikoms valdyti. Šios sąlygos jokių būdu negali būti diskriminacinės.⁴⁶

45. Nekaltumo prezumpcija reiškia, kad įtariamieji ar kaltinamieji laikomi nekaltais, kol jų kaltė įrodoma teisme. Tai reiškia, kad kaltės įrodymo pareiga tenka prokuratūros institucijoms, kurios privalo ją pagrįsti įrodymais teisme, nepalikdamos jokių pagrįstų abejonių.⁴⁷ Laikydami šio teisinio principo, apklausą vykdančias asmenys padidina tikimybę, kad jų surinkta informacija bus tiksli ir patikima, taip pat teisėta ir tinkama naudoti teisiniame procese.
46. Nekaltumo prezumpcija savaime apima teisę tylėti ir apsaugą nuo vertimo duoti parodymus prieš save. Ši teisė užtikrina, kad asmenys, kuriuos apklausia valdžios institucijos, turi teisę atsisakyti komentuoti ar atsakyti į klausimus, kad išvengtų nesavanoriško savęs apkaltinimo arba dėl bet kokių kitų priežasčių. Įtariamojo ar kaltinamojo tylėjimas neturi būti traktuojamas kaip kaltės pripažinimas ir neturi daryti jokios įtakos nekaltumo prezumpcijai.⁴⁸
47. Institucijos privalo užtikrinti, kad visiems apklausiamiems asmenims be jokios diskriminacijos būtų garantuojamos žmogaus teisės ir kad su jais būtų elgiamasi vienodai.⁴⁹ Veiksmingas nediskriminavimo principo įgyvendinimas reiškia, kad visi apklausiami asmenys yra lygūs prieš įstatymą ir su jais turi būti elgiamasi pagarbiai, atsižvelgiant į jų pažeidžiamumą ir užtikrinant atitinkamą apsaugą.
48. Šiame skyriuje išdėstyti esminiai teisiniai principai taip pat sudaro pagrindą svarbioms teisinėms ir procedūrinėms apsaugos priemonėms nuo prievartinio elgesio ar kitokio piktnaudžiavimo. Šios apsaugos priemonės yra neatsiejamai susijusios su aiškiu ir suprantamu apklausos procesu. Tinkamai įgyvendintos jos padeda apsaugoti apklausiamo žmogaus teises⁵⁰ ir užtikrina apklausų metu gautos informacijos patikimumą.

46. A/RES/45/110, Jungtinių Tautų minimalios standartinės taisyklės dėl priemonių, nesusijusių su laisvės atėmimu (Tokijo taisyklės), 1991 m. balandžio 2 d.; Žr. taip pat UNHCR Gairės dėl taikytinų kriterijų ir standartų, susijusių su prieglobsčio prašytojų sulaikymu ir sulaikymo alternatyvomis, 2012, 4 gairė; UNODC vadovas apie pagrindinius principus ir perspektyvią praktiką, susijusią su alternatyvių laisvės atėmimui priemonių taikymu, 2007, p. 17-24

47. ICCPR, 14(3) str.; CCPR/C/GC/32, Žmogaus teisių komitetas, Bendrasis komentaras Nr.32: 14 straipsnis, Teisė į lygybę teismuose ir tribunuluose bei teisingą bylos nagrinėjimą, 2007 m. rugpjūčio 23 d., para. 30.

48. ICCPR14(3), 6(2) ir 14(3) str; Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas, 1998 m. liepos 17, 55(2)(b) str.; Nelsono Mandelos taisyklės, 111 taisyklė; Principų sąvadas, 15 ir 24 principai; Žr. taip pat ECtHR, John Murray v Jungtinė Karalystė, Nr.18731/91, sprendimas, 1996, para. 45.

49. ICCPR, 2(1) str; Žmogaus teisių komitetas, Bendrasis komentaras No.18: Nediskriminavimas, priimtas trisdešimt septintoje sesijoje, 1989 m. lapkričio 10 d.

50. A/HRC/RES/31/31; Žr. taip pat R. Carver & L. Handley, Does Torture Prevention Work? (Liverpool, UK, Liverpool University Press, 2016).

Profesinės etikos pagrindai

49. Veiksmingai dirbantys apklausą vykdančios asmenys turėtų laikytis aukščiausių etikos standartų. Teisėsaugos institucijų ir kitų informaciją renkančių įstaigų veiklą reguliuojantys norminiai aktai, tokie kaip etikos ar profesinio elgesio kodeksai, apibrėžia tinkamo elgesio tikslus, vertybes ir lūkesčius.⁵¹ Šie profesiniai standartai turi visose srityse nustatyti pareigūnams keliamus reikalavimus, įskaitant apklausas, laikantis tarptautinių teisinių įsipareigojimų.
50. Kiekvienas apklausą atliekantis asmuo turėtų būti įsipareigojęs vykdyti etiškas apklausas. Jis neturėtų atsisakyti principų dėl patogumo, net ir patirdamas didelį spaudimą (pvz., dėl laiko stokos ar reikalavimų greitai gauti rezultatus). Atlikdami savo pareigas pagal teisės aktų reikalavimus, apklausą vykdančios asmenys turėtų siekti tvirtų ir pagrįstų parodymų, kurie atlaikytų etinį, teisinį ir visuomeninį vertinimą.
51. Teisėsaugos pareigūnų profesinės etikos kodeksai pabrėžia pagarbos, teisingumo ir sąžiningumo svarbą kaip kiekvienos apklausos pagrindą:
 - a. Pagarba apima pagarbą įstatymams, žmogaus teisėms ir orumui bei informacijos rinkimo proceso integralumui. Ji taip pat reiškia pagarbą asmens apsisprendimui, įskaitant kiekvieno apklausiamo asmens teisę nuspręsti, ar kalbėti, ar ne.
 - b. Teisingumas reiškia, kad apklausą vykdančios asmenys su apklausiamaisiais elgiasi teisingai, be šališkumo ar diskriminacijos. Teisingumas – tai gebėjimas išlaikyti savitvardą ir profesionalumą visomis aplinkybėmis, net ir susidūrus su provokacijomis, neleidžiant asmeninėms pažiūroms paveikti sprendimų.
 - c. Sąžiningumas reiškia nuoširdų ir teisingą bendravimą su apklausiamaisiais. Apklausą vykdančios asmenys nemeluoja, nemanipuliuoja ir neklaidina apklausiamų asmenų, netiksliais, iškraipytais, neteisingais ar iš dalies teisingais teiginiais ir kitais būdais.
52. Pareigūnai valstybės suteikta galia visada turi naudotis teisėtai, sąžiningai ir atsakingai. Bet koks neteisėtas veiksmas, atliekamas einant pareigas, laikytinas piktnaudžiavimu tarnybine padėtimi. Neetiški veiksmai, tokie kaip melas ir manipuliacijos, taip pat gali būti laikomi piktnaudžiavimu tarnybine padėtimi.
53. Apklausą vykdančios asmenys turi etinę pareigą taikyti veiksmingiausius interviu metodus, kurie saugo apklausiamų asmenų teises ir orumą, taip pat užtikrina proceso integralumą. Jie taip pat turi pareigą atsisakyti prievartinių metodų, nes tai kenkia apklausiamiems asmenims, mažina informacijos patikimumą ir gali prilygti žmogaus teisių pažeidimui.

51. Žr., pvz., A/RES/34/169, Policijos vadovų tarptautinė asociacija (IACP), Teisėsaugos etikos kodeksas, 1957 m. spalio; Pietų Afrikos regioninės policijos vadovų bendradarbiavimo organizacija (SARPPCO), Harare rezoliucija dėl SARPPCO policijos pareigūnų elgesio kodekso, 2001 m. rugpjūčio 31 d.; Europos Taryba, Europos policijos etikos kodeksas, Rec (2001)10, 2001 m. rugsėjo 19 d.

◀ 2 principas ▶ praktika

Veiksminga apklausa – tai aiškus ir suprantamas procesas, skirtas tiksliai ir patikimai informacijai rinkti, kartu taikant atitinkamas teisinės apsaugos priemones.

Aiškus ir suprantamas procesas

54. Veiksminga apklausa yra procesas, o ne vienkartinis įvykis. Ji apima visas sąveikas tarp subjektų, atsakingų už tyrimą bei informacijos rinkimą, ir apklausiamų asmenų. Šis procesas prasideda nuo momento, kai asmuo identifikuojamas kaip potencialus informacijos šaltinis, tęsiasi per pačią apklausą ir baigiasi apklausą atliekančiam asmeniui įvertinus viso proceso eigą ir atlikus gautos informacijos analizę. Su apklausiamuoju viso proceso metu – prieš apklausą, jos metu ir po jos – turi būti elgiamasi pagarbiai, nes tai yra būtina siekiant užtikrinti proceso integralumą.
55. Apklausa yra sudėtingas ir lankstus procesas, apimantis žmones, jų elgseną ir žmogaus teises. Procesui daro poveikį aplinkos sąlygos, o rezultatams gali turėti įtakos tiek apklausą atliekančio pareigūno, tiek kitų valdžios įgaliojimus turinčių asmenų veiksmai. Todėl apklausą atliekančio asmens dėmesys turi būti sutelktas į informacijos rinkimą, o ne į prisipažinimo išgavimą. Jis, siekdamas gauti patikimus ir tikslius parodymus, privalo veikti lanksčiai, o ne vadovaudamasis griežtais procesiniais algoritmais. Dar daugiau – kadangi kiekviena apklausa yra unikali, ją vykdančio asmuo turi priimti geriausią galimą profesinį sprendimą, kaip elgtis kiekvienoje konkrečioje situacijoje, laikydamasis šių principų.
56. Apklausa nevyksta izoliuotai – jos yra platesnio tyrimo ar informacijos rinkimo dalis. Jų kryptį lemia bendrieji tyrimo tikslai ir kiti turimi įrodymai. Apklausa metu surinkta informacija gali pakeisti bendro tyrimo tikslus ir strategiją ar netgi nulemti naujas tyrimo kryptis. Ši informacija gali būti esminė, nes ji dažnai sudaro pagrindą tolimesniems sprendimams, pavyzdžiui, ar pradėti baudžiamąjį persekiojimą, ir gali būti pateikta kaip svarbus įrodymas teisiniuose ar kituose procesuose.

57. Veiksmingos apklausos procesas paprastai apima šiuos etapus:
- Kruopštus pasiruošimas ir planavimas.
 - Atitinkamų procesinių apsaugos priemonių taikymas viso proceso metu.
 - Atviro mąstymo išlaikymas, įskaitant išankstinių nuostatų vengimą.
 - Neprievartinės aplinkos sukūrimas.
 - Abipusio supratimo ryšio su apklausiamu asmeniu užmezgimas ir palaikymas.
 - Apklausos technika paremta teise ir mokslu.
 - Aktyvus klausymasis ir galimybė apklausiamajam kalbėti laisvai ir išsamiai.
 - Surinktos informacijos ir apklausos proceso įvertinimas ir analizė.

Tikslī ir patikima informacija

58. Kiekvienos apklausos tikslas – gauti tikslią ir patikimą informaciją iš apklausiamo asmens; tikslas niekada neturi būti apklausą atliekančio asmens įsitikinimų patvirtinimas ar bandymas priversti apklausiamąjį pateikti informaciją. Patikima ir tiksli informacija sudaro pagrįstų sprendimų pagrindą, o juos priima tyrimą ir informacijos rinkimą vykdančios institucijos.
59. Siekti tikslios informacijos apklausos metu reiškia stengtis gauti įvykių apibūdinimą, kuriame būtų kuo mažiau klaidų ir netikslumų. Atmintis gali būti trapi, netobula, neišsami ir greitai silpnėti, todėl apklausą vykdančias asmuo turėtų siekti kuo tiksliau ir išsamiau užfiksuoti įvykio eigą, vengiant spragų ar iškraipymų.
60. Siekti patikimos informacijos apklausos metu reiškia užtikrinti, kad apklausiamo asmens pasakojimas, kai jis pateikiamas be trukdymų ar prievartos, būtų laikomas patikimu ir galėtų atlaikyti vertinimą, pavyzdžiui, vėlesniuose teisiniuose procesuose.

Teisinės apsaugos priemonės

61. Teisinės ir procesinės apsaugos priemonės, grindžiamos tarptautiniais teisės principais, yra būtina apklausos proceso dalis. Jų veiksmingas taikymas prieš apklausą, jos metu ir po jos prisideda prie sėkmingo proceso užtikrinimo, nes garantuoja atsižvelgimą į žmogaus teises bei sustiprina gautos informacijos patikimumą ir įrodomąją vertę. Šios priemonės padidina apklausų profesionalumą, veiksmingumą ir sąžiningo elgesio laikymąsi viso informacijos rinkimo ir teismo proceso metu. Institucijoms, įskaitant apklausą vykdančius asmenis, naudinga užtikrinti, kad su apklausiamaisiais būtų elgiama oriai ir laikantis atitinkamų teisinių standartų, nes tai lemia teisiškai pagrįstus rezultatus.
62. Institucijos privalo užtikrinti šių apsaugos priemonių veiksmingą įgyvendinimą viso apklausos proceso metu.⁵²

52. A/HRC/RES/31/31; A/HRC/RES/46/15, paras. 4 ir 5.

- a. Teisė žinoti savo teises.
- b. Teisė tylėti.
- c. Teisė sulaikymo metu gauti informaciją apie sulaikymo priežastis ir pareikštus kaltinimus.
- d. Teisė į vertimą.
- e. Teisė pranešti artimajam ar trečiajam asmeniui apie savo sulaikymą.
- f. Teisė į advokato pagalbą, įskaitant valstybės garantuojamą teisinę pagalbą.
- g. Teisė kreiptis į gydytoją ir gauti nepriklausomą medicininę apžiūrą.
- h. Teisė kontaktuoti su išoriniu pasauliu.
- i. Sulaikytų asmenų registracija.
- j. Visos apklausos įrašymas.
- k. Teisė peržiūrėti ir pasirašyti apklausos protokolą.
- l. Teisė būti nedelsiant pristatytam pas teisėją ar kitą teisminę instituciją.
- m. Užtikrintas prieinamumas prie veiksmingo ir nepriklausomo skundų nagrinėjimo mechanizmo bei institucijų priežiūra.

Prieš apklausą – aplinkos be prievartos užtikrinimas

- 63. Žmogaus teisių gerbimas ir užtikrinimas nuo pat pirmo kontakto tarp apklausiamo asmens ir institucijos yra būtinas siekiant sukurti aplinką be prievartos. Tokios aplinkos sukūrimas leidžia teisėsaugos, žvalgybos, saugumo ar karinių struktūrų pareigūnams gauti tikslią ir patikimą informaciją apklausos metu, užtikrinti valstybės įsipareigojimų vykdymą pagal tarptautinę teisę ir apsaugoti apklausiamo asmens teises.
- 64. Neteisėtas ar neprofesionalus elgesys bei atskaitomybės stoka pradinėse kontakto su asmeniu stadijose gali negrįžtamai pažeisti visą teisinį procesą.
- 65. Stereotipai ir išankstinės nuostatos gali iškreipti apklausą ir pakenkti atviram, pasitikėjimu grįstam požiūriui, kuris būtinas norint gauti tikslią informaciją iš apklausiamo asmens. Apklausą vykdantys asmenys turi būti sąmoningi ir atidūs, kad sąmoningas ar nesąmoningas išankstinis nusistatymas dėl apklausiamojo kilmės, charakteristikos ar gyvenimo patirties nedarytų įtakos nei formuluojant klausimus, nei interpretuojant pateiktą informaciją.
- 66. „Neformalūs pokalbiai“⁵³, kuriais bandoma apeiti oficialias apklausas ar taikytinas apsaugos priemones, neturėtų būti vykdomi. Priėmus sprendimą dėl suėmimo, pareigūnai, jeigu nėra oficialios apklausos, turėtų pateikti būsimam apklausiamajam tik ribotą kiekį klausimų – tokių, kurie susiję su asmens tapatybės ar biografiniais duomenimis, būtinais vykdant suėmimą ir administruojant sulaikymą ir panašiai.
- 67. Neteisėto ir nežmoniško elgesio rizika yra ypač didelė nuo asmens sulaikymo ar suėmimo momento iki jo pristatymo į oficialią sulaikymo vietą. Šiuo laikotarpiu kyla pavojus, kad gali būti panaudota perteklinė jėga, netinkamai pritaikytos suvaržymo priemonės, spontaniškai

53. Tai reiškia bet kokį pareigūno bendravimą su įtariamuoju, liudytoju, nukentėjusiuoju ar kitu reikalingu asmeniu ne oficialios apklausos metu.

- atliekama prievartinė apklausa ar asmuo ilgai laikomas transporto priemonėje. Visa tai gali prilygti kankinimui.⁵⁴
68. Priėmus sprendimą sulaikyti asmenį, institucijos privalo užtikrinti, kad jis nedelsiant būtų pristatytas į oficialią sulaikymo vietą. Kiekvieną kartą, kai sulaikytasis perkeliamas į ar iš sulaikymo vietos (ar kitos vietos, pvz., teismo) apklausos tikslais, pervežimas turi būti vykdomas humaniškai, saugiai ir tinkamai. Siekiant užtikrinti saugų pervežimą, būtinos aiškos procedūros ir tinkamas dokumentavimas – oficialiame registre turi būti įrašomas kiekvienas sulaikymas, nurodant laisvės atėmimo laiką, atsakingus asmenis, sulaikytojo būklę atvykimo metu ir atvykimo laiką.⁵⁵
69. Žiaurus elgesys ar prastos sąlygos šiuo pradiniu laikotarpiu gali turėti neigiamą poveikį tyrimui ir vėlesnėms apklausoms. Apklaunami asmenys gali nenorėti kalbėti, o jų gebėjimas suvokti bei fizinės funkcijos gali būti sutrikdytos, kas mažina gebėjimą suprasti bei naudotis savo teisėmis ir pateikti tikslią bei patikimą informaciją. Pareigūnų užtikrinama apklausiamo žmogaus teisių ir orumo apsauga šiame etape, prisideda prie viso tolimesnio proceso integralumo.
70. Kai asmuo yra sulaikytas iki apklausos ar tarp apklausos sesijų, institucijos turi užtikrinti, kad jis būtų laikomas žmogaus teises atitinkančiomis sąlygomis ir pareigūnų elgesys nepažeistų jo orumo. Tai apima pagrindinių poreikių tenkinimą – maisto, vandens, temperatūros ir tinkamo poilsio užtikrinimą.⁵⁶
71. Apklausos neturėtų būti pernelyg ilgos ir turėtų vykti žmogaus teises atitinkančioje, nebauginančioje aplinkoje,⁵⁷ užtikrinant privatumą ir saugumą. Tinkamos aplinkos sąlygos gali padėti apklausiamajam susikaupti, skatinti pasitikėjimą, gerinti komunikaciją ir pagelbėti prisimenant patikimą informaciją.

Apklausiamo asmens informavimas

72. Rūpestingumo parodymas apklausiamajam pirmo kontakto metu yra pirma galimybė sukurti pasitikėjimą ir užmegzti abipusio supratimo ryšį. Tai labiau tikėtina, kai apklausiamam asmeniui iš anksto ir suprantamai paaiškinama, kodėl jis kviečiamas į apklausą, kokios formalios procedūros bus taikomos ir kaip vyks pats procesas. Procedūrų ir numatomų veiksmų paaiškinimas – tai pirma proga parodyti nuoširdumą, sudaryti galimybę žinoti, ko galima tikėtis, išreikšti pagarbą ir dėmesingumą bei skatinti pasitikėjimą.⁵⁸

54. Žr. A/72/178, Specialiojo pranešėjo kankinimo klausimais ataskaita, 2017 m. liepos 20 d.

55. Konvencija dėl priverstinio dingimo, 17 str.

56. UNCAT, 16 str.; A/HRC/RES/46/15, para. 6; Žr. taip pat CPT/Inf (2019)9, CPT 28-toji bendroji ataskaita, 2019 balandis, para. 80; Afrikos žmogaus ir žmogaus teisių komisija, Gairės dėl arešto, sulaikymo ir ikiteisminio įkalinimo sąlygų Afrikoje (Luandos gairės), 2016 m. liepos 28 d., 4(e) taisyklė; Amerikos žmogaus teisių komisija, Laisvės atimtų asmenų apsaugos Amerikoje principai ir geriausia praktika, kuriuos komisija patvirtino 131-ajoje eilinėje sesijoje, vykusioje 2008 m. kovo 3–14 d., XI principas.

57. A/HRC/RES/31/31, para. 12.

58. C.J. Place & J.R. Meloy, "Overcoming resistance in clinical and forensic interviews", *International Journal of Forensic Mental Health*, vol.17, Nr.4 (2018).

73. Asmens sulaikymo metu, tai vykdančys pareigūnai privalo suprantamai paaiškinti, kokie veiksmai atliekami (pavyzdžiui, areštas), kokie teisiniai ir faktiniai pagrindai juos pateisina,⁵⁹ ir aiškiai informuoti asmenį apie jo teises.⁶⁰ Sulaikymą vykdanči institucija turi imtis visų reikiamų priemonių, kad viso proceso metu būtų užtikrinta, jog asmuo suprato tiek sulaikymo priežastis, tiek savo teises, įskaitant tai, kaip šiomis teisėmis realiai galima pasinaudoti.
74. Teisė būti informuotam apie sulaikymo priežastis galioja nepriklausomai nuo to, ar sulaikymas atliekamas formaliai, ar neformaliai, ir kokios yra laisvės atėmimo priežastys. Informacijos suteikimas apie sulaikymo pagrindus ir pareikštus kaltinimus yra apsaugos priemonė nuo nepagrįsto sulaikymo. Informavimas sudaro sąlygas asmeniui ginčyti sulaikymo teisėtumą ir siekti paleidimo, jei jis mano, kad sulaikymas yra nepagrįstas, neteisėtas ar kitaip netinkamas. Tai taip pat sudaro sąlygas ginčyti bei siekti pakeisti sulaikymo sąlygas.
75. Informacija apie apklausiamo asmens teises ir jų įgyvendinimą turi būti perteikiama sulaikymo metu žodžiu, aiškia, paprasta ir tikslia kalba. Taip pat ši informacija turi būti pateikta raštu sulaikymo vietoje asmeniui suprantama kalba ir forma. Raštu pateikiamos informacijos gavimą sulaikytas asmuo turi patvirtinti parašu ir jam turi būti įteikiama šio dokumento kopija.
76. Visiems apklausiamiems asmenims, kurie nekalba ar nesupranta institucijų vartojamos kalbos, įskaitant asmenis su sensoriniais sutrikimais (pvz., regos, klausos ar kitais), turi būti nedelsiant užtikrinamas profesionalus ir nepriklausomas vertimas. Vertimo paslaugos turi būti teikiamos viso apklausos proceso metu. Pažymėtina, kad šią teisę būtina užtikrinti ir tuomet, kai sulaikytiems asmenims paaiškinamos jų teisės arba kai jie nori pasinaudoti teise į advokatą ir gydytoją ar kitą sveikatos priežiūros specialistą.⁶¹

Pranešimas šeimai arba trečiajam asmeniui

77. Viena iš pagrindinių sulaikytųjų apsaugos priemonių – teisė nedelsiant pranešti šeimos nariui, draugui ar kitam pasirinktiniam asmeniui apie savo sulaikymą, sulaikymo vietą ir aplinkybes.⁶² Sulaikymą vykdanči institucija atsakinga už tai, kad būtų sudaryta galimybė susisiekti su trečiuoju asmeniu ir kad būtų raštu fiksuojama, kam ir kada buvo pranešta. Be to, kad tai yra teisinė pareiga, susisiekimo su išoriniu pasauliu užtikrinimas yra ir galimybė kurti pasitikėjimą bei ryšį su sulaikytuoju.
78. Pranešimo trečiajam asmeniui atidėjimas gali būti leidžiamas tik išimtiniais atvejais, kai tai numatyta įstatymu ir būtina siekiant apsaugoti tyrimą (pvz., norint užkirsti kelią įrodymų sunaikinimui ar bendrininkų pabėgimui). Tokio atidėjimo priežastys turi būti išsamiai dokumentuotos, prieinamos gynėjui ir laisvės netekusiam asmeniui, patvirtintos prokuroro,

59. ICCPR, 9(2) str.; A/HRC/RES/31/31, para. 6; A/HRC/46/15, para. 4.

60. A/HRC/RES/31/31, para. 6; A/HRC/RES/46/15, para. 4; Principų sąvadas, 13 principas.

61. A/HRC/RES/31/31, para. 12(d); A/HRC/RES/46/15, para. 4; Nelsono Mandelos taisyklės, 55(2) taisyklė; Principų sąvadas, 14 principas; žr. taip pat A/RES/67/187, Jungtinių Tautų principai ir gairės dėl teisinės pagalbos prieinamumo baudžiamosios jurisdikcijos sistemose (Teisinės pagalbos principai ir gairės), December 2012 m. gruodžio 20 d., para 42(d).

62. Konvencija dėl priverstinio dingimo, 17(2)(d) str.; A/HRC/RES/46/15, para. 5; Principų sąvadas, 16 ir 19 principai.

teisėjo ar kito aukšto rango pareigūno, o tokio atidėjimo pagrįstumas bei proporcingumas turi būti prižiūrimas teismo.⁶³

79. Užsienio piliečiai, kurie yra suimami ar sulaikomi, turi būti nedelsiant informuojami apie teisę susisiekti su savo valstybės konsuliniu ar diplomatinio atstovu, o prieglobsčio prašytojai – apie teisę kreiptis į atitinkamas tarptautines organizacijas.⁶⁴ Sulaikymą vykdanči institucija turi sudaryti tam sąlygas ir padėti susisiekti.

Teisė į advokatą

80. Visi sulaikyti asmenys, kurie yra apklausiami, turi teisę į advokatą, įskaitant valstybės garantuojamą teisinę pagalbą, bet kokios apklausos metu – nepriklausomai nuo jų statuso ar teisinės padėties. Ši teisė galioja nuo jų sulaikymo momento.⁶⁵
81. Teisė į advokatą yra neatsiejama nuo teisių apsaugos, kankinimų ir kitokio žiauraus elgesio prevencijos, taip pat padeda užtikrinti, kad asmuo nebūtų verčiamas duoti parodymus prieš save.
82. Apklausiamas asmuo turi teisę pasirinkti savo advokatą arba jam turi būti nemokamai paskirtas advokatas, kai tai reikalinga teisingumo interesams.⁶⁶ Asmeniui turi būti suteikta pakankamai laiko prieš apklausą pasitarti su advokatu konfidencialioje aplinkoje. Sulaikymą vykdančios institucijos turi aktyviai prisidėti prie to, kad advokatas galėtų atvykti laiku, koordinuodami veiksmus su apklausą vykdančiu asmeniu (jei tai yra kitas asmuo).⁶⁷
83. Jei apklausiamas asmuo pageidauja, kad apklausoje dalyvautų advokatas, apklausa ar vadinamieji „neformalūs pokalbiai“ negali būti vykdomi tol, kol apklausiamas asmuo nesusitiko su advokatu, ir neturėtų būti vykdomi be advokato dalyvavimo.
84. Apklausiamas asmuo gali atsisakyti teisės į advokatą. Jeigu asmuo nusprendžia atsisakyti šios teisės, jo apsisprendimas turi būti laisvas, savanoriškas ir tinkamai registruotas. Sulaikytas asmuo turi pasirašyti tokį atsisakymą ir būti aiškiai informuotas, kad turi teisę bet kada atšaukti atsisakymą.⁶⁸
85. Sulaikytiems vaikams, kurie apklausiami kaip įtariamieji, advokato dalyvavimas yra privalomas.⁶⁹

63. Principų sąvadas, 16.4 principas; Teisinės pagalbos principai ir gairės, para. 43(e).

64. Konvencija dėl priverstinio dingimo, 17(2)(d) str.; A/HRC/RES/46/15, para. 4; Principų sąvadas, 16.2 principas.

65. ICCPR, 14(3)(d) str.; Principų sąvadas, 17 principas.

66. ICCPR, 14(3)(d) str.; Teisinės pagalbos principai ir gairės.

67. Teisinės pagalbos principai ir gairės, para 43(d); Principų sąvadas, 18.3 principas; CCPR/C/GC/32, para. 34.

68. Teisinės pagalbos principai ir gairės, para 43(b).

69. CRC, 37(d) ir 40(2)(b)(ii) str.; Žr. taip pat Vaiko teisių komitetas, CRC/C/GC/10, Bendrasis komentaras Nr. 10 (2007), Vaikų teisės nepilnamečių justicijos sistemoje, 2007 m. balandžio 25 d., paras. 49-50.

Teisė į medicininę apžiūrą ir sveikatos priežiūrą

86. Institucijos turi pareigą saugoti visų jų sulaikymo vietose esančių asmenų sveikatą ir fizinį integralumą. Sulaikytiems asmenims nuo sulaikymo momento turi būti aiškiai garantuota teisė be uždelsimo kreiptis į gydytoją ir teisė būti apžiūrėtiems nepriklausomo sveikatos priežiūros specialisto. Sulaikymą vykdanči įstaiga turi užtikrinti medicininę priežiūrą viso sulaikymo laikotarpiu.⁷⁰
87. Asmens, atvykusio į sulaikymo įstaigą, fizinė ir psichinė būklė, įskaitant požymius ar skundus dėl per didelės jėgos panaudojimo suėmimo ar pervežimo metu, turėtų būti įvertinta ir užfiksuota gydytojo ar kito sveikatos priežiūros specialisto. Nepriklausoma medicininė apžiūra turi būti atliekama nedelsiant, taip, kaip numatyta Stambulo protokole, jei sulaikytas asmuo jos prašo arba jei kyla įtarimų ar matyti požymių, kad jis galėjo būti kankintas ar kitaip žiauriai su juo elgtasi.⁷¹ Apžiūrą atliekantis sveikatos priežiūros specialistas negali būti susijęs su sulaikymą vykdančia institucija ar kita teisėsaugos struktūra nei tiesiogiai, nei funkciniu pavaldumu. Jokia apklausa negali būti vykdoma tol, kol nėra atlikta medicininė apžiūra.
88. Medicininė apžiūra turi būti atliekama nemokamai, tinkamai apmokytų, nešališkų ir nepriklausomų sveikatos priežiūros specialistų. Institucijos turi užtikrinti, kad asmenį apžiūrėtų jo pageidaujamos lyties sveikatos priežiūros specialistas. Šie specialistai privalo gauti laisvą ir informuotą asmens sutikimą atlikti apžiūrą, laboratorinius tyrimus ar taikyti gydymą. Sutikimas turi būti gautas prieš teikiant medicinos paslaugas ir jų teikimo metu. Asmenims su negalia informacija turi būti suteikta jiems prieinama forma, kad jie galėtų priimti savanorišką ir informuotą sprendimą dėl sutikimo.⁷²
89. Visos medicininės apžiūros turi būti atliekamos teisėsaugos pareigūnams nedalyvaujant ir negirdint. Išimtiniais atvejais, jei to prašo sveikatos priežiūros specialistas, gali būti taikomos specialios saugumo priemonės – pavyzdžiui, pareigūnas gali būti netoliese, kad prireikus greitai sureaguotų, arba būti matomoje vietoje, iš kurios negirdėtų apžiūros metu vykstančio pokalbio. Tokios priemonės turi būti registruojamos tiek medicininės apžiūros, tiek sulaikymo dokumentuose. Medicininės apžiūros metu būtina vengti bet kokių suvaržymo priemonių. Jei jų visgi imamasi, tai turi būti pagrįsta sveikatos priežiūros specialisto atliktu individualiu asmens rizikos vertinimu.⁷³
90. Visa informacija apie sulaikyto asmens fizinę ir psichinę sveikatos būklę turi būti registruojama, pateikiama sulaikytajam ir jo advokatui, o prireikus – prieinama tolesniame teisminiame procese. Sulaikytas asmuo ar įtariamasis turi teisę susipažinti su savo medicininių apžiūrų ir gydymo įrašais. Medicininių duomenų konfidencialumas privalo būti griežtai saugomas.

70. A/RES/34/169, str. 6; Principų sąvadas, 24 principas; Žr. taip pat A/RES/37/194, Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1982 m. gruodžio 18 d. priimti Medicinos etikos principai, susiję su kalinių apsauga nuo kankinimo (1983 m.) (Medicinos etikos principai).

71. JT vyriausiojo žmogaus teisių komisaro biuras(OHCHR), Kankinimo ir kito žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio ar baudimo veiksmingo tyrimo ir dokumentavimo vadovas (Stambulo protokolas), 2004, HR/P/PT/8/Rev.1.

72. CRPD, 25(d) str.; Pasaulio medicinos asociacijos Lisabonos deklaracija dėl pacientų teisių (Lisabonos deklaracija), priimta Rugsėjyje 1981 m. spalio mėn., iš dalies pakeista Rugsėjyje 1995 m., redakciškai peržiūrėta 2005 m. spalio mėn., patvirtinta 2015 m. balandžio mėn.; Stambulo protokolas, paras. 63-64.

73. Stambulo protokolas, paras. 6, 82.

Medicininiai įrašai ar sužalojimų įvertinimo protokolai negali būti prieinami ne medicinos personalui, išskyrus atvejus, kai ši informacija būtina pareigoms atlikti.⁷⁴

91. Asmuo gali būti apklausiamas tik tuo atveju, jei jo fizinė ir psichinė sveikatos būklė tai leidžia. Tinkama sveikatos būklė reikšmingai padeda užmegzti abipusiu supratimu grįstą ryšį ir lengviau prisiminti informaciją.⁷⁵ Apklausos vykdymas, kai asmuo yra traumuotas, apimtas streso, išsekęs, apsvaigęs ar kitaip nusilpęs, gali jį papildomai traumuoti, padidinti įtaigumą, lemti žemos kokybės informaciją ir kelti riziką, kad gauti įrodymai bus užginčyti ar nepripažinti vėlesniuose teisiniuose procesuose. Jei apklausiamas asmuo atrodo netinkamos būklės arba gydytojas nustato, kad jis negali dalyvauti apklausoje, ji turi būti laikinai atidėta.

Pasiruošimas apklausai

92. Kai asmuo identifikuojamas kaip potencialus apklausiamas asmuo, paskirtas apklausos vykdytojas turėtų pradėti kruopštų pasirengimą, vadovaudamasis bendra apklausos strategija. Apklausa turi būti atliekama atsižvelgiant į bendrą tyrimo ar informacijos rinkimo tikslą.
93. Tinkamas pasiruošimas sustiprina apklausą vykdančio asmens gebėjimą veiksmingai bendrauti su apklausiamuoju, o tai padidina tikimybę gauti patikimą informaciją. Tinkamai suplanuotas procesas sumažina riziką, kad bylos nagrinėjimas bus nutrauktas dėl procesinių ar kitų klaidų, kurių buvo galima išvengti.
94. Prieš pradedant apklausą būtina maksimaliai įvertinti iki tol surinktos informacijos vertę tyrimui ir įrodomąją vertę. Kiek įmanoma, apklausą vykdančys asmenys turėtų gauti ir peržiūrėti visus įrodymus ar informaciją – pavyzdžiui, jau pateiktus liudytojų ir nukentėjusiųjų parodymus, ankstesnius įtariamojo pasisakymus, ekspertizes, daiktinius įrodymus, skaitmeninius vaizdus ir kt. Apklausą vykdančys asmenys turėtų įvertinti turimos informacijos aktualumą bei patikimumą ir nustatyti informacijos spragas, kurias reikia užpildyti prieš apklausą ar jos metu.
95. Ruošdamiesi apklausai ir jos metu apklausėjai turi vengti „patvirtinimo šališkumo“. Jie turėtų aktyviai ieškoti įrodymų ar paaiškinimų, peržengiančių, paneigiančių pirmines jų prielaidas ar nuostatas, įskaitant nekaltumo galimybę. Išlaikydami atvirą, informacijos rinkimu grįstą mąstyseną, apklausą vykdančys asmenys gali išlikti kiek įmanoma objektyvūs. Taip pat svarbu, kad jie apsvarstytų logiškas alternatyvas, jas patikrintų apklausos metu, pašalintų abejones dėl tiriamų aplinkybių ir sudarytų sąlygas priimti pagrįstus sprendimus.
96. Kiekvienai apklausai reikalingas apklausos planas, kuriame būtų numatyti tikslai, konkretūs klausimai, apklausos įrašymo būdas, laikas, vieta ir asmenys, dalyvausiantys apklausos kambaryje. Veiksmingos apklausos turėtų būti ribotos trukmės ir orientuotos į aiškiai

74. Principų sąvadas, 26 principas; Lisbonos deklaracija, para. 7; Stambulo protokolai, para. 65.

75. S. O'Mara (2020) "Interrogating the Brain: Torture and the Neuroscience of Humane Interrogation" in *Interrogation and Torture*, Barela et al., eds. (24 išnaša).

- apibrėžtus tikslus.⁷⁶ Planai turi būti lankstūs, nes kiekviena apklausa yra unikali, o bendravimas – dinamiškas.
97. Gebėjimas tinkamai ir laiku pateikti įrodymus bei informaciją apklausos metu yra viena iš pagrindinių apklausą vykdančio asmens kompetencijų. Tai turėtų būti pasirengimo dalis. Įrodymų atskleidimo laikas gali būti veiksminga priemonė vertinant apklausiamo asmens teiginių patikimumą. Jei įrodymai pateikiami per anksti, vėlesnė informacija gali būti tiesiog atspindys to, ką apklausiamas asmuo sužinojo per apklausą arba ką, jo manymu, reikėtų pasakyti, o ne autentiški prisiminimai.⁷⁷ Todėl tinkamo įrodymų atskleidimo laiko planavimas padeda sumažinti apklausiamo asmens atminties iškraipymo riziką. Bet koks strateginis įrodymų pateikimas turi atitikti nacionalinius įstatymus, reglamentuojančius įtariamojo teisę gauti pakankamą informaciją apie jam pareikštus kaltinimus, kad jis galėtų veiksmingai ginčyti suėmimo ar sulaikymo teisėtumą.
 98. Ruošdamiesi apklausai, ją vykdančias asmenys turėtų apgalvoti, kaip bus fiksuojama pokalbio eiga. Prieš pradėdamas apklausą ją atliekantis pareigūnas visada turi informuoti apklausiamą asmenį ir jo advokatą apie pasirinktą įrašymo būdą ir gauti jų laisvą bei informuotą sutikimą.
 99. Vaizdo ir garso įrašymas leidžia apklausą vykdančiam asmeniui sutelkti dėmesį į pokalbį ir taupo laiką teismo proceso atveju. Visos apklausos vaizdo ir garso įrašas taip pat yra svarbi apsaugos priemonė nuo žiauraus elgesio.⁷⁸ Tinkamai atliktas įrašas užtikrina išsamų ir autentišką apklausos fiksavimą.⁷⁹ Tokia medžiaga palengvina bet kokių skundų dėl žiauraus elgesio nagrinėjimą ir yra naudinga tiek apklausą vykdančiajam, tiek apklausiamajam, jei kyla klausimų dėl netinkamo elgesio.
 100. Jei įrašymo įranga yra, bet nebuvo naudota, turi būti registruojamos to priežastys ir pateisinimai. Visi nukrypimai nuo institucijos ar jos padalinių nustatytos tvarkos dėl įrašymo taip pat privalo būti registruojami. Visi apklausų įrašai saugomi protingą laikotarpį, o įgalioti asmenys turi turėti galimybę juos peržiūrėti.⁸⁰
 101. Apklausą vykdančias asmenys turėtų patikrinti visus veiksmus, atliktus prieš apklausą, ir elgesį su apklausiamuoju, įskaitant sulaikymo įrašus, kad galėtų įvertinti galimą šių veiksmų poveikį apklausai.

76. J.J. Cabell, S.A. Moody & Y. Yang, "Evaluating effects on guilty and innocent suspects: an effect taxonomy of interrogation techniques" *Psychology, Public Policy, and Law*, vol. 26, Nr.2 (2020). D. Davis, & R.A. Leo, "Interrogation-related regulatory decline: ego depletion, failures of self-regulation, and the decision to confess", *Psychology, Public Policy, and Law*, vol. 18, Nr.4 (2012).

77. Granhag & Hartwig "The strategic use of evidence technique", (31 išnaša).

78. Luandos gairės, 9(c) taisyklė; ECtHR, Doyle v. Airija, peticija Nr.51979/17, sprendimas, 2019 m. gegužės 23 d., para. 99; CPT, 12-oji Bendroji ataskaita, CPT/Inf (2002)15, para. 36; Žr. taip pat Tarptautinio sąžiningo teismo proceso ir Vengrijos Helsinkio komitetas, Susitikimo ataskaita – Patirties dalijimosi renginys dėl apklausų garso ir vaizdo įrašymo baudžiamosiose bylose, 2018 m. lapkričio 9 d.

79. Garso ir vaizdo įrašė turėtų matyti ir apklausėjas(-ai), ir apklausiamasis asmuo. Dėmesys tik apklausiamajam iškreipia tu, kurie vėliau gali peržiūrėti vaizdo įrašą (asmens, teisėjų ar prisiekusiųjų), suvokimą. Žr. G.D. Lassiter, L.J. Ware, M.J. Lindberg, & J.J. Ratcliff, "Videotaping custodial interrogations: toward a scientifically based policy", in *Police Interrogations and False Confessions*, Lassiter & Meissner, eds. (8 išnaša).

80. Principų sąvadas, 23 principas.

102. Apklaušą vykdančio asmens turi įsitikinti, kad visos prieš apklausą numatytos apsaugos priemonės buvo įgyvendintos, bendradarbiaujant su teisiniais atstovais. Toks pasirengimas stiprina apklausiančiojo ir apklausiamąjo abipusį supratimą, nes rodo apklausą atliekančio asmens pagarbą jo žmogaus teisėms ir orumui bei padidina tikimybę gauti patikimą informaciją.
103. Apklaušą vykdančias asmenys privalo atsižvelgti į nustatytus apklausiamąjo poreikius, taip pat įvertinti didesnę pažeidžiamumą, įskaitant emocinę būklę, ir būti tam tinkamai pasiruošę. Priklausomai nuo aplinkybių, gali reikėti užtikrinti kitų asmenų dalyvavimą apklausoje – pavyzdžiui, teisinių atstovų ar asmenų, teikiančių paramą vaikams ar asmenims su intelektualine ar psichosocialine negalia.
104. Apklaušą vykdančias asmenys turėtų nuolat kontroliuoti savo emocinę būklę – tiek dėl apklausos turinio, tiek dėl asmeninių jausmų apklausiamąjo atžvilgiu, kad viso proceso metu išliktų ramūs ir susitvardę. Jei tai neįmanoma, apklausą turėtų perimti kitas pareigūnas.

Apklausos metu – abipusio supratimo ryšio užmezgimas ir palaikymas

105. Veiksmingai apklausą atliekantis asmenys geba prisitaikyti, atidžiai klausosi, rodo empatiją ir laikosi nuostatos, kad apklausa, vykdoma be prievartos – humaniškai, etiškai, teisėtai ir tinkamai – yra naudinga visoms pusėms: apklausą atliekančiam asmeniui, apklausiamajam ir informaciją renkančioms institucijoms. Jie supranta, kad pagrindinis tikslas – gauti kuo tikslesnę ir patikimesnę informaciją sprendimams priimti. Tik teismas nustato, ar asmuo yra kaltas, ar nekaltas.
106. Abipusiu supratimu grįsto ryšio su apklausiamu asmeniu užmezgimas yra esminė sąlyga veiksmingam informacijos rinkimui užtikrinti. Toks ryšys apklausos metu reiškia pagarbiais ir pasitikėjimu grindžiamais santykiais paremtą bendravimą: be išankstinių nuostatų, be agresyvios kūno kalbos, išlaikant dėmesingumą ir kantrybę. Tai padeda sumažinti galios disbalansą tarp apklausą vykdančio ir apklausiamo asmens.
107. Apklaušą vykdančio asmens turėtų skirti laiko prasmingam pokalbiui su apklausiamuoju ir aiškiai pakartoti informaciją apie jo teises bei apklausos eigą. Prireikus, jis gali pasitelkti vertėją ar kitus trečiuosius asmenis, padedančius sklandžiai bendrauti. Jei kyla abejonių, ar apklausiamasis suprato savo teises, apklausą vykdančio asmens turėtų jas dar kartą paaiškinti ir įsitikinti, kad jos buvo suprastos. Apklausiant įtariamuosius baudžiamosiose bylose, būtina priminti jų teisę tylėti ir tai, kad jų parodymai gali būti panaudoti kaip įrodymai prieš juos.
108. Apklausoje dalyvaujantis advokatas teikia teisinę informaciją, stebi proceso teisingumą ir užtikrina, kad nekiltų nesusipratimų ar nebūtų klaidinimo ar faktų iškraipymo ir kad apklausa nebūtų vykdoma neteisėtai. Šis jo vaidmuo sustiprina apklausos metu surinktos informacijos įrodomąją vertę.
109. Veiksmingai dirbantis apklausą vykdančio asmens turėtų palaikyti pagarbius ir profesionalius darbo santykius su advokatu. Advokatas turi teisę užduoti klausimus, prašyti paaiškinimų,

ginčyti pateiktus įrodymus, prieštarauti nesąžiningiems apklausėjo klausimams ar smurtiniam elgesiui, taip pat užtikrinti, kad būtų gerbiama jo kliento teisė.

110. Jei apklausiamas asmuo pareiškia, kad nori turėti advokatą, net jei anksčiau šios teisės buvo atsisakęs, apklausa turi būti sustabdyta, iki atvyks advokatas.
111. Apklausą vykdančio asmens visos apklausos metu turėtų stebėti apklausiamojo psichinę ir fizinę būklę. Apklausiamam asmeniui turi būti suteikta pakankamai pertraukų pailsėti, pakankamai maisto ir gėrimų.
112. Aiškių lūkesčių išsakymas apklausos pradžioje padeda užtikrinti efektyvesnį procesą. Pavyzdžiui, apklausą vykdančio asmens turėtų paskatinti apklausiamąjį informuoti, jei jis ko nors nesupranta arba mano, kad buvo nesuprastas. Apklausiamas asmuo turėtų būti skatinamas pateikti kuo daugiau reikšmingų detalių, jam turi būti skiriama pakankamai laiko atsakyti, turi būti suteikta galimybė užduoti klausimus ir išsakyti savo poreikius.

Informacijos rinkimo metodai

113. Aktyvus klausymasis padeda apklausą vykdančiam asmeniui tinkamai suprasti apklausiamojo pateiktą informaciją. Aktyviai klausydamasis, apklausą vykdančio asmens parodo, kad seka, ką sako apklausiamas asmuo, ir stengiasi suprasti. Apklausėjas turėtų nenaudoti žodinių ar neverbalinių ženklų (garsų, gestų ar klausimų), kurie galėtų būti interpretuojami kaip pritarimas ar nepritiriamas apklausiamo asmens teiginiams.
114. Apklausiamam asmeniui turėtų būti suteikta galimybė savo žodžiais paaiškinti savo vaidmenį nagrinėjamoje situacijoje, pateikti žinomus faktus ar prisiminimus bei laisvai ir visapusiškai atsakyti į klausimą. Vėliau atsakymas gali būti detalizuojamas, siekiant didesnio išsamumo arba norint išsiaiškinti galimus neatitikimus.
115. Apklausą vykdančio asmens neturėtų pertraukti apklausiamo asmens ar nutraukti jo minčių eigą. Jis visada turėtų būti dėmesingas pateikiamai informacijai, kad pastebėtų svarbias detales ir nustatytų temas, kurias reikia toliau aptarti. Nepertraukimas gali pasireikšti ir sąmoningu tylėjimu. Apklausą vykdančio asmens tylėdamas parodo, kad leidžia apklausiamajam sustoti, pagalvoti ir yra pasirengęs palaukti, jei šis norėtų pateikti daugiau detalių.
116. Apklauskos metu užduodami klausimai lemia tikslų ir rezultatų pasiekimą. Tikslas – gauti kuo daugiau savanoriškai pateiktos, neiškraipytos informacijos. Kiekvienas klausimas turėtų būti tikslus ir pateikiamas be vertinimo. Kalbėti derėtų aiškiai: vengiant techninių terminų, žargono ar santrumpų.
117. Atviri klausimai, tokie kaip „paaiškink man“, „papasakok man“ ar „prašau apibūdinti“, padeda išvengti atminties iškraipymo. Asmuo į juos atsako išsamiau, mažėja tikimybė, kad atsakymai bus paveikti apklausą vykdančio asmens įtakos.
118. Tikslinamieji klausimai, tokie kaip „kas?“, „ką?“, „kur?“, gali būti reikalingi siekiant gauti daugiau informacijos po atsakymo į atvirą klausimą. Jie padeda gauti papildomos susijusios informacijos ir aptikti spragas ar prieštaravimus, reikalaujančius išsamesnio tyrimo. Apklausiami asmenys gali atskleisti ir tai, ko anksčiau nebuvo minėję.

119. Tikslingas informacijos panaudojimas gali padėti apklausą nukreipti taip, kad jos metu gauta informacija atitiktų apklausos tikslą.
120. Tikslios apklausiamo asmens pasakojimo santraukos gali padėti sėkmingai tęsti; plėtoti apklausą ir padėti tiek apklausėjui, tiek apklausiamajam prisiminti svarbias detales. Tačiau netiksliai suformuluotos santraukos gali iškraipyti apklausiamo asmens pasakojimą, įterpti šališkų ar netikslių faktų ar aplinkybių. Apklauiamas asmuo taip pat gali manyti, kad apklausėjas jo nesiklausė arba bando iškraipyti jo žodžius.

Nenoro kalbėti situacijos

121. Apklausą vykdantys asmenys gali susidurti su atvejais, kai apklausiamieji nenori kalbėti, todėl turėtų iš anksto apgalvoti, kaip elgsis tokiose situacijose. Atsakyti ar neatsakyti į klausimus gali būti sąmoningas sprendimas. Pavyzdžiui, baudžiamosiose bylose įtariamieji turi teisę tylėti ir kai kurie jų šia teise pasinaudoja. Toks sprendimas visada turi būti gerbiamas, jis neturi daryti jokios įtakos apklausiamo asmens teisei į nekaltumo prezumpciją.
122. Yra įvairių priežasčių, dėl kurių apklausiamasis gali nenorėti kalbėti. Tai gali būti bendras nerimas ar nežinomybė dėl proceso, ypač jei jis tokioje situacijoje atsidūrė pirmą kartą. Apklauiamas asmuo gali bijoti ir teisėsaugos pareigūnų ar dėl galimų neigiamų pasekmių sau ar kitiems, jei paaiškės, kad jis bendradarbiavo su teisėsaugos institucijomis. Apklauiamas taip pat gali būti psichologiškai paveiktas to, ką matė, girdėjo ar patyrė. Nenoras kalbėti gali būti susijęs ir su asmeniniu požiūriu į apklausą vykdančią asmenį ar vertėją.
123. Gali būti, kad apklausiamas asmuo nori pateikti informaciją, bet negali to padaryti dėl to, kad iš pradžių jis neturėjo tyrimui reikšmingos informacijos arba nepasizymėjo svarbių detalių. Didelis laiko tarpas ar tam tikros patirtys taip pat gali sukelti užmarštį arba trukdyti prisiminti reikalingą informaciją.
124. Apklausą vykdančias asmuo gali padidinti veiksmingos apklausos tikimybę, jei parodys supratimą dėl priežasčių, kodėl apklausiamasis gali nenorėti kalbėti, paaiškins, kad pateikta informacija bus saugoma konfidencialiai taip, kaip tai numatyta teisės aktuose, ir gerbs bet kokią tolesnę atsisakymą kalbėti. Apklausą vykdantys asmenys neturėtų daryti neigiamų išvadų vien dėl to, kad apklausiamasis nesugeba atsakyti ar atsisako atsakyti į klausimus, ir turėtų išlikti nešališki, net kai asmuo prisipažįsta padaręs nusikaltimą ar atskleidžia gėdingą informaciją.

Apklausos sustabdymas

125. Apklausą vykdančiam asmeniui tinkama ir leidžiama laikinai sustabdyti apklausą, jei reikia patikrinti gautą informaciją ar atlikti kitus tyrimo veiksmus. Pertraukos taip pat gali prašyti apklausiamasis arba jo advokatas, pavyzdžiui, norėdami pailsėti ar pasikonsultuoti privačiai. Atsisakymas tenkinti tokį prašymą gali paveikti apklausos metu surinktos informacijos patikimumą.
126. Jei apklausiamajam reikalinga medicininė pagalba, apklausą vykdančias asmuo privalo nedelsdamas sustabdyti apklausą ir užtikrinti, kad pagalba būtų suteikta kuo greičiau.

127. Ypač svarbu užtikrinti, kad asmenys nebūtų apklausiami kaip liudytojai siekiant išvengti teisinių reikalavimų, taikomų įtariamųjų apklausai.⁸¹ Jei apklausos metu paaiškėja, kad liudytoju apklausiamas asmuo tampa įtariamuoju, apklausėjas privalo nedelsdamas nutraukti apklausą, aiškiai informuoti jį apie pasikeitusį teisinį statusą, suteikti informaciją apie įtariamojo teises ir skirti pakankamai laiko bei priemonių, kad apklausiamas asmuo galėtų šiomis teisėmis pasinaudoti.

Apklausos užbaigimas – vertinimas ir analizė

128. Veiksmingai apklausą vykdančio asmens visada turėtų apklausą užbaigti pagarbiai ir profesionaliai. Toks elgesys padidina tikimybę ateityje išlaikyti atviro bendravimo galimybę, padeda išvengti nesusipratimų ir gali sustiprinti pasitikėjimą viešosiomis institucijomis.
129. Apklausą vykdančio asmens turėtų peržiūrėti su apklausiamuoju ir jo advokatu (jeigu jis dalyvauja) apklausos metu gautą informaciją. Jei apklausos medžiaga pateikiama rašytiniu protokolu (o ne vaizdo ar garso įrašu), apklausiamajam turėtų būti pasiūlyta jį pasirašyti, patvirtinant informacijos tikslumą. Visi pakeitimai turi būti užfiksuoti, o prireikus – ir apklausiamo asmens atsisakymas pasirašyti apklausos protokolą.⁸² Apklausiamajam ir jo advokatui (jei dalyvavo) turi būti įteikta apklausos protokolo kopija.⁸³ Apklausą vykdančio pareigūnas taip pat turėtų suteikti apklausiamam asmeniui informaciją apie tolesnę proceso eigą.
130. Apklausą vykdančio asmens užbaigęs apklausą turi užtikrinti, kad proceso metu pateikta informacija būtų tinkamai apsaugota pagal privatumo ir asmens duomenų apsaugos reikalavimus. Tai gali reikšti, kad informacija negali būti atskleista visuomenei ar kitoms institucijoms, jei toks atskleidimas pažeistų apklausto asmens teises.
131. Vertinimas ir analizė yra neatskiriama sėkmingos apklausos proceso dalis. Laikas, skiriamas šiam etapui, gali skirtis priklausomai nuo nagrinėjamo klausimo sudėtingumo, tačiau vertinimas niekada neturėtų būti atliekamas skubotai. Apklausą vykdančio asmens turėtų įvertinti ir išanalizuoti:
- a. Surinktos informacijos vertę, patikimumą ir tai, kaip ji dera su turimais įrodymais, informacijos spragomis ir kita gauta žvalgybine informacija.
 - b. Kokius tolesnius veiksmus būtina atlikti, kad tyrimas ar operacija galėtų judėti į priekį.
 - c. Ar visos atitinkamos apsaugos priemonės buvo taikytos tinkamai.

81. A/71/298 (3 išnaša).

82. Žr., pvz., Luandos gairės, 9(e)(v) taisyklė; CPT, 2-oji Bendroji ataskaita, CPT/Inf (92)3, para. 39.

83. Principų sąvadas, 23(2) principas.

◀ 3 principas ▶ pažeidžiamumas

Veiksminga apklausa reikalauja atpažinti ir atliepti apklausiamų asmenų, esančių pažeidžiamose situacijose, poreikius.

Apklausa kaip pažeidžiamumo situacija

132. Teoriškai kiekvienas apklausiamas asmuo atsiduria pažeidžiamoje padėtyje dėl to, kad nėra galios pusiausvyros, kas yra būdinga sąveikaujant su valdžios institucijomis. Ši nelygybė ypač išryškėja, kai asmuo yra sulaikytas, o jo teisių įgyvendinimas ir apsauga visiškai priklauso nuo valdžios institucijų valios.
133. Apklausą vykdančys asmenys turi suprasti galimą galios disbalanso poveikį ir imtis priemonių jam sušvelninti, kad būtų užtikrinta visų apklausiamų asmenų apsauga pagal įstatymą ir padidinta surinktos informacijos vertė. Galios disbalansas gali sukelti įvairių jausmų – nuo lengvo nerimo iki stiprios baimės. Tokia būseną gali paveikti fizinės, pažintinės ir emocinės žmogaus reakcijos į apklausą. Dėl to apklausiamam asmeniui gali būti sunku suprasti klausimus ir galimas atsakymų į juos pasekmes, priimti informuotus ir sau palankius sprendimus ar pateikti tikslią, detalią informaciją. Kraštutiniais atvejais didelis stresas gali sutrikdyti atmintį ir lemti klaidingos informacijos pateikimą.
134. Šių principų laikymasis apklausiamiems asmenims gali padėti jaustis saugiau ir kurti aplinką be smurto. Jie ypač svarbūs siekiant užkirsti kelią apklausą vykdančiam asmeniui piktnaudžiauti galia, nes tai kenkia apklausos proceso integralumui, bei apriboti ypač rizikingą „neformalių apklausų“, kurių metu dažnai pasitaiko žiauraus elgesio, praktiką.

Asmenys padidėjusio pažeidžiamumo situacijose

135. Kai kurie apklausiami asmenys atsiduria padidėjusio pažeidžiamumo situacijose, kai apklausa vykdoma esant tam tikriems papildomiems rizikos veiksniams. Tokiais atvejais apklausiamas asmuo turi papildomų poreikių ir teisių, kuriems institucijos privalo skirti ypatingą dėmesį.⁸⁴ Pavyzdžiui, tokie rizikos veiksniai gali būti:
- a. Amžius, lytis, lytinė tapatybė ar jos išraiška, seksualinė orientacija.
 - b. Pilietybė ar etninė priklausomybė.
 - c. Kultūrinis ar religinis pagrindas.
 - d. Fizinė, intelektinė ar psichologinė negalia.
 - e. Bendravimo sunkumai.
 - f. Supratimo sunkumai (įskaitant kalbos barjerus).
 - g. Nesugebėjimas skaityti ir (ar) rašyti.
 - h. Su amžiumi susijusios būklės, pavyzdžiui, demencija.
 - i. Priklausymas mažumos grupei ar socialinės atskirties grupei.
136. Pripažįstama, kad pažeidžiamumas yra dinamiškas ir kintantis. Kiti jį padidinti galintys veiksniai yra:
- a. Sveikatos būklė, pavyzdžiui, sužalojimai, liga, depresija, nerimas, apsvaigimas, potrauminio streso sutrikimas ar kita pablogėjusi ar pakitusi būseną.
 - b. Ankstesnės trauminės patirtys, įskaitant patirtą ar stebėtą smurtą, ar žmogaus teisių pažeidimus.
 - c. Migranto statusas, pavyzdžiui, prieglobsčio prašytojas ar pabėgėlis, migrantas darbuotojas, neturintis leidimo dirbti, neteisėtas migrantas ar prekybos žmonėmis auka.
 - d. Nėštumas, žindymas, ar buvimas pagrindiniu kito asmens priežiūrėtoju, kai nebuvo sudarytos galimybės perduoti šią priežiūrą kitam asmeniui.
 - e. Nusikaltimo pobūdis, pavyzdžiui, pedofilija, politiniai nusikaltimai ar teroristiniai veiksmai.⁸⁵
137. Rizikos lygis gali kisti priklausomai nuo konteksto, kultūros ir laiko. Padidėjusio pažeidžiamumo požymiai gali būti nuolatiniai arba laikini. Kai kuriais atvejais pažeidžiamumas yra akivaizdus arba jau dokumentuotas, kitais – gali būti sunkiai pastebimas ar visai nežinomas. Jis taip pat gali būti nulemtas kelių tarpusavyje susijusių veiksnių sąveikos, sukuriančios unikalią gyvenimo patirtį ir stipresnį pažeidžiamumą patiriant diskriminaciją ar žiaurų elgesį.

84. Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims (CEDAW), A/RES/34/180, 1979 m. gruodžio 18 d.; Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo (CERD), Generalinės Asamblėjos rezoliucija 2106 (XX), 1965 m. gruodžio 21 d.; Konvencija dėl neįgalųjų teisių (CRPD), A/RES/61/106, 2007 m. sausio 24 d.; Tarptautinė konvencija dėl visų migrantų darbuotojų ir jų šeimos narių teisių apsaugos, A/RES/45/158, 1990 m. gruodžio 18 d.; Žr. taip pat Jungtinių Tautų deklaracija dėl čiabuvių tautų teisių, A/RES/61/295, 2007 m. spalio 2 d.; Bankoko taisyklės, Jungtinių Tautų standartinės minimalios nepilnamečių teisingumo administravimo taisyklės (Pekino taisyklės), A/RES/40/33, 1985 m. lapkričio 29 d.; Havanos taisyklės; Tarptautinė teisininkų komisija (TCJ), Jogžakartos principai – tarptautinės žmogaus teisių teisės taikymo seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės srityje principai, 2007 m. kovas.

85. Žr., pvz., A/68/295, Specialiojo pranešėjo kankinimo klausimais tarpinė ataskaita, 2013 m. rugpjūčio 9 d., paras. 67-72.

138. Vaikai dėl savo amžiaus apklausų metu visada yra padidėjusio pažeidžiamumo situacijoje, todėl būtina taikyti specialias apsaugos priemones. Jų apklausas turėtų atlikti specialų pasirengimą turintys apklausų vykdytojai. Ruošiantis apklausai būtina apsvarstyti, koks bendravimo būdas tinkamiausias konkrečiam vaikui, kaip užmegzti abipusio supratimo ryšį, kurioje vietoje ir koku metu apklausa turėtų vykti. Vaikų, laikomų nukentėjusiais ar liudytojais, apklausas turi atlikti specialiai apmokyti specialistai.
139. Jei vaikas yra įtariamasis, jis niekada negali būti apklausiamas ar prašomas pasirašyti jokių su įtarimu susijusių dokumentų be advokato ir iš esmės jo pasitikėjimą turinčio suaugusiojo, veikiančio kaip tarpininkas, dalyvavimo.⁸⁶ Vaikai negali atsisakyti savo teisės į advokatą.⁸⁷
140. Apklausa vykdomas asmuo turi žinoti, kad tam tikras elgesys gali padidinti asmens pažeidžiamumą, ir pasirūpinti, kad tai nepaveiktų apklausiamo asmens atsakymų. Tokie elgesio modeliai yra:
- a. Įtaigumas – kai apklausiami asmenys, ypač vaikai ar turintieji psichosocialinę ar intelektualinę negalią, lengvai pasiduoda įtaigai ir tampa itin paveikiami nukreipiančių ar klaidinančių klausimų, spaudimo ar apgaulės. Tai gali lemti melagingos arba nepatikimos informacijos pateikimą.
 - b. Prisitaikymas – tai polinkis atsakyti teigiamai neapgalvojus, dažnai siekiant kuo greičiau užbaigti apklausą.
 - c. Paklusnumas – kai apklausiamasis sako tai, ką, jo manymu, apklausą vykdomas asmuo nori išgirsti, kad sulauktų palankios reakcijos ar išvengtų neigiamos nuomonės ar žiauraus elgesio savo atžvilgiu.
141. Asmenys taip pat gali atsidurti padidėjusio pažeidžiamumo situacijoje dėl to, kad teisėsaugos institucijose yra nusistovėjęs šališkumas, pasireiškia diskriminacija, trūksta žinių, mokymų ar tinkamos infrastruktūros. Šie veiksniai gali paveikti institucijų struktūras ir elgesio politiką, taip pat teisėsaugos pareigūnų asmeninius sprendimus bei veiksmus.

Padidėjusio pažeidžiamumo situacijų įvertinimas ir reagavimas

142. Institucijos turėtų taikyti sustiprintas apsaugos ir specialiąsias priemones, skirtas atliepti padidėjusio pažeidžiamumo situacijoje esančių asmenų poreikius ir apsaugoti jų teises, ypač susijusias su nediskriminavimo užtikrinimu ir draudimu versti duoti parodymus prieš save. Siekiant šių tikslų, gali prireikti individualizuotų teisinių ir procedūrinių garantijų.
143. Prieš apklausą teisėsaugos institucijos turėtų įvertinti, ar apklausiamas asmuo yra pažeidžiamoje padėtyje ir ar jam reikalingas ypatingas dėmesys. Veiksmai turėtų būti lankstūs ir pritaikyti konkrečiam atvejui. Apklausa vykdomas asmenys bei kiti susiję pareigūnai kiekvienu atveju

86. Žr., pvz., UNICEF Europos ir Vidurinės Azijos regiono biuras, Vaiko interesus atitinkančios teisinės pagalbos gairės, 2018 m. spalio; Europos Tarybos Ministrų Komitetas, Europos Tarybos Ministrų Komiteto vaiko interesus atitinkančio teisingumo gairės, 2010 m. lapkričio 17 d., paras. 12, 88.

87. CRC, 37(d) ir 40(2)(b)(ii) str.; Žr. taip pat CRC/C/GC/10, paras. 49-50.

- turėtų apsvarstyti, ar būtina pavesti apklausą kitam specialistui – pavyzdžiui, kitos lyties ar turinčiam specialų pasirengimą – arba pasitarti su atitinkamais ekspertais. Kai kurios tokios situacijos turėtų būti aiškiai apibrėžtos teisės aktuose. Kitais atvejais sprendimą imtis konkrečių priemonių turėtų priimti apklausą vykdantis asmuo.
144. Vertindami ir priimdami sprendimą dėl apklausiamo asmens poreikių tenkinimo, apklausą vykdantys asmenys turėtų kiek įmanoma mažiau užduoti klausimų, susijusių su apklausoje numatyto įvykio tyrimu. Tai padeda išvengti rizikos pakeisti ar iškraipyti apklausiamo asmens atmintį iki formalios apklausos.
 145. Pažeidžiamumas savaime nereiškia, kad apklausiamas asmuo negali pateikti patikimos informacijos. Tai dažnai galima užtikrinti suteikiant reikiamą pagalbą. Pavyzdžiui, klausos ar kalbos sutrikimų turintiems apklausiamiesiems gali prireikti kvalifikuoto vertėjo ar kito pagalbą teikiančio asmens. Pasikalbėjimas su asmenimis, gerai pažįstamais apklausiamąjį (pvz., šeimos nariais ar socialiniais darbuotojais), gali padėti pagerinti apklausos eigą.
 146. Išsamus rašytinis vertinimas apie bet kokius pažeidžiamumo požymius ir veiksmus, kurių ėmėsi apklausą vykdantis asmuo, siekdamas pagelbėti apklausiamajam, yra svarbi apsaugos priemonė. Tokie vertinimai padeda nustatyti, kokių veiksmų reikia imtis, kad būtų užtikrintas veiksmingas bendravimas, apklausiamo asmens įsitraukimas į informacijos rinkimo procesą bei jo saugumas. Jei apklausiamas asmuo yra įtariamasis, apklausą vykdantis pareigūnas turi informuoti šio asmens teisinį gynėją apie nustatytą jo ginamojo pažeidžiamumą ir taikytas priemones.
 147. Pareigūnai, vykdantys padidėjusio pažeidžiamumo asmenų apklausą, jei įmanoma, turėtų būti baigę specializuotus mokymus arba jiems turi padėti atitinkami ekspertai. Jei apklausiamas asmuo yra vaikas, apklausos procesas privalo būti vykdomas taikant specialias procedūras, o apklausą vykdyti specialiai apmokyti asmenys.
 148. Apklausą vykdantis asmuo turėtų imtis protingų priemonių, kad apklausos vieta ir aplinka nesukeltų papildomo streso ar diskomforto pažeidžiamam apklausiamam asmeniui.

◀ 4 principas ▶ mokymai

Veiksminga apklausa yra profesionali veikla, kuriai reikalingas specialus pasirengimas.

149. Visi apklausas atliekantys pareigūnai – įskaitant policijos, kitų teisėsaugos institucijų, žvalgybos darbuotojus ir karinį personalą – turėtų baigti specializuotus mokymus apie veiksmingą apklausą, vadovaujantis šiame dokumente išdėstytais principais. Tokie mokymai suteikia žinių, kaip tinkamai suprasti, planuoti ir vykdyti apklausus laikantis tarptautinės ir nacionalinės teisės, institucinių taisyklių bei aukščiausių profesinių standartų.
150. Veiksmingos apklausos metodikos turėtų būti mokoma visose teisėsaugos institucijose, siekiant paskatinti institucinį pokytį link atviro mąstymo politikos ir metodų, kurių tikslas – gauti tikslią ir patikimą informaciją iš visų apklausiamų asmenų kategorijų, taikymo.
151. Aukštų profesinių standartų laikymasis turėtų būti sustiprinamas vykdant griežtą, konkurencingą pareigūnų atranką pagal aiškius kriterijus ir procedūras. Tokia atranka leidžia suformuoti įvairialypę, kvalifikuotą komandą, gebančią profesionaliai vykdyti apklausus.

Specializuoti mokymai

152. Specializuoti mokymai užtikrina aukštą apklausos proceso vienodumą – nuo pasirengimo apklausai iki jos struktūravimo. Mokymuose taip pat turi būti pateikiamos praktinės apklausos metodikos, pagrįstos tyrimais, rodančiais, kad tam tikros technikos padeda gauti tikslus ir patikimus parodymus bei sumažina klaidingos informacijos riziką.
153. Mokymuose apie veiksmingas apklausus turėtų būti pabrėžiama apklausos, kaip esminės tyrimo ar informacijos rinkimo proceso dalies, svarba ir jos reikšmė teisingumo įgyvendinimui, nepriklausomai nuo jurisdikcijos. Ypač svarbu akcentuoti apklausos veiksmingumą ir tinkamų apsaugos priemonių taikymą – tai neatsiejama nuo valstybės pareigos saugoti žmogaus teises ir užkirsti kelią kankinimams ar kitokiam žiauriam elgesiui.⁸⁸

88. UNCAT, 10 str.

154. Į mokymus apie veiksmingas apklausas turi būti įtraukti šie pagrindiniai elementai:
- Kaip išlaikyti atvirą mąstymą ir vengti išankstinio nusistatymo.
 - Kaip strategiškai planuoti ir ruošti apklausas.
 - Kaip užmegzti ir palaikyti abipusio supratimo ryšį su apklausiamu asmeniu.
 - Kaip atpažinti ir reaguoti į individualius apklausiamo asmens poreikius.
 - Kaip laikytis žmogaus teisių užtikrinimo reikalavimų, nustatytų tarptautinėje teisėje.
 - Kaip užtikrinti, kad viso apklausos proceso metu būtų taikomos apsaugos priemonės.
 - Kaip taikyti mokslškai pagrįstas apklausos technikas.
 - Kaip naudoti aktyvaus klausymo įgūdžius ir leisti apklausiamam asmeniui išsamiai atsakyti į klausimus.
 - Kaip bendrauti su nenorinčiu kalbėti apklausiamu asmeniu.
 - Kaip bendrauti su apklausiamo asmens advokatu.
 - Kaip profesionaliai pradėti ir užbaigti apklausą.
 - Kaip analizuoti surinktą informaciją.
 - Kaip atlikti apklausos proceso įvertinimą, siekiant patobulinti įgūdžius.
155. Mokymai apie apklausas turi būti pakankamos trukmės, kad būtų įtvirtinti būtini teoriniai pagrindai ir praktinės žinios. Juose turi būti numatytos kelios praktinės sesijos, paremtos realiais scenarijais, su grįžtamuoju ryšiu iš mokymų vykdytojų ir kolegų.
156. Buvusių apklausiamų asmenų ir kitų profesionalų (pvz., medicinos darbuotojų, vertėjų ar paramą teikusių asmenų) dalyvavimas situaciniuose mokymuose gali reikšmingai papildyti mokymosi patirtį.
157. Papildomi mokymai turėtų būti rengiami apklausą vykdantiems pareigūnams, tarpininkams ir vertėjams, dalyvaujantiems apklausose su padidėjusio pažeidžiamumo asmenimis, tokiais kaip vaikai ar asmenys su psichosocialine negalia. Šiuose mokymuose turėtų būti paaiškinama, kaip stebėti apklausiamojo psichologinę būklę, o prireikus – nutraukti apklausą ir kreiptis į tinkamai parengtus specialistus.⁸⁹
158. Apklausą vykdančių pareigūnų vadovai ir kontroliuojantys asmenys taip pat turėtų būti apmokyti – tai padėtų ne tik tobulinti jų pačių apklausos įgūdžius, bet ir stiprinti gebėjimą vertinti apklausos kokybę, teikti konstruktyvų grįžtamąjį ryšį bei profesionaliai konsultuoti apklausą vykdančius pareigūnus.
159. Kiti susiję asmenys, tokie kaip teisėjai, prokurorai, sulaikymo pareigūnai ir gynėjai, taip pat turėtų būti supažindinami su veiksmingos apklausos principais. Tai padėtų formuoti bendrą supratimą apie jų vaidmenis ir iššūkius bei palengvintų išorės stebėseną ar vertinimą, gavus skundą.
160. Technologijų naudojimas mokymuose gali pagerinti būsimų apklausų kokybę ir suteikti vertingų duomenų tolesniems tyrimams. Tai apima vaizdo ir garso įrangos naudojimą

89. CRPD, 13 str.; Pekino taisyklės, 12 taisyklė; Žr. taip pat Teisingumo gairės bylose, susijusiose su vaikais, nukentėjusiais nuo nusikaltimų, ir jų liudytojais, ECOSOC rezoliucija 2005/20, 2005 m. liepos 22 d.

mokymų sesijoms įrašyti bei apklausų vaizdo įrašų analizę kaip pavyzdžių situaciniuose mokymuose.

161. Mokymų srityje turėtų būti skatinamas bendradarbiavimas tarp teisėsaugos, karinių ir žvalgybos pareigūnų, priežiūros institucijų, akademinės bendruomenės ir tarptautinių partnerių. Mokymo įstaigų ir nepriklausomi tyrėjai turėtų būti skatinami viešai skelbti ir platinti savo aktualius tyrimus.
162. Mokymo programos turėtų būti nuolat atnaujinamos, kad atspindėtų besikeičiančius tarptautinius žmogaus teisių apsaugos standartus ir mokslo pažangą. Į mokymus reguliariai įtraukiant naujausius, praktikoje patvirtintus tyrimus ir metodus, galima sustiprinti mokymų kokybę.⁹⁰

Nuolatinis profesinis tobulėjimas

163. Žinias apie apklausų vedimą ir įgūdžius būtina nuolat atnaujinti. Temų apie veiksmingas apklausas įtraukimas į tęstinio profesinio tobulėjimo programas padeda užtikrinti institucijoms įsipareigojimą vykdyti etiškas ir veiksmingas apklausas.
164. Nuolatiniam profesiniam tobulėjimui būtinas vadovybės įsipareigojimas skatinti ir reikalauti reguliaraus žinių atnaujinimo. Mokymai turėtų padėti apklausą vykdančiams asmenims tobulinti technikas, ištaisyti klaidas ir susipažinti su naujausiais tyrimais šioje srityje.
165. Tęstinio profesinio tobulėjimo programos turėtų sudaryti sąlygas institucijoms, ypač vadovams, veiksmingiau stebėti ir vertinti apklausų vykdymą, nustatyti tolesnių mokymų poreikius, tobulinti technologijų naudojimą ir atnaujinti žinias apie aktualius tyrimus.

90. UNCAT, 11 str.

◀ 5 principas ▶ atskaitomybė

Veiksmingai apklausai užtikrinti reikalingos skaidrios ir atskaitingos institucijos.

Institucinės procedūros ir peržiūra

166. Standartinės veiklos procedūros, elgesio kodeksai ir kitos institucijų nustatytos taisyklės prisideda prie veiksmingos apklausų praktikos plėtos ir skatina institucinės kultūros pokyčius.
167. JT konvencijos prieš kankinimą 11 straipsnis įpareigoja valstybių institucijas nuolat, išsamiai ir plačiai peržiūrėti galiojančias taisykles, nurodymus, metodus ir praktiką, susijusią su apklausų organizavimu.⁹¹ Remdamosi šių peržiūrų rezultatais, teisėsaugos institucijos turėtų priimti ir viešai paskelbti standartinės veiklos procedūras, politikos nuostatas ir elgesio kodeksus, kurie aiškiai apibrėžtų, kaip ir kokiais metodais teisėsaugos pareigūnai privalo vykdyti apklausas. Ši tvarka turi atitikti tarptautiniu mastu pripažintus teisėsaugos ir kitų apklausas atliekančių pareigūnų elgesio standartus.
168. Nuolatinės institucijų atliekamos peržiūros taip pat turėtų nustatyti, kiek finansinių išteklių skiriama apklausoms, įskaitant investicijas į tinkamų technologijų diegimą. Tokios peržiūros padeda užtikrinti, kad būtų laikomasi nacionaliniu mastu patvirtintų standartų ir nuolat gerinama padėtis.
169. Peržiūrų metu naudinga remtis nepriklausomų tyrėjų, patyrusių praktikų ir organizacijų, įsipareigojusių vykdyti veiksmingas apklausas ir turinčių vykdymo patirties, žiniomis bei pagalba.
170. Skaidrumas ir atskaitomybė turi būti užtikrinami visais institucijų lygmenimis – nuo kiekvieno pareigūno iki vadovų ir pačių institucijų.
171. Skaidrumas yra itin svarbus siekiant išlaikyti visuomenės pasitikėjimą institucijų integralumu ir visa teisine sistema. Institucijos turėtų viešai skelbti savo vidaus taisykles ir procedūras, susijusias su apklausų vedimo tvarka.

91. UNCAT, 11 str.; Žr. pat A/HRC/RES/31/31, paras. 11-12; A/HRC/RES/46/15, para. 10.

- 172. Teisė gauti informaciją turi būti užtikrinama apklausiamiesiems, jų šeimos nariams, advokatams ir kitiems teisines paslaugas teikiantiems asmenims, taip pat priežiūros institucijoms ar organizacijoms.⁹²
- 173. Visa asmeninė informacija, sukaupta apklausos metu, turi būti apsaugota nuo netinkamo naudojimo, laikantis konfidencialumo ir privatumo principų bei duomenų apsaugą reguliuojančių teisės aktų ir reglamentų.⁹³

Veiksmingas duomenų fiksavimas

- 174. Veiksmingas informacijos registravimas yra būtina sąlyga skaidrumui ir atskaitomybei užtikrinti. Tinkamas informacijos registravimas taip pat padeda anksti nustatyti rizikas, planuoti veiklą, paskirstyti išteklius, vykdyti auditą ir laiku atlikti tyrimus.
- 175. Kai tik asmuo yra sulaikomas, turi būti kaip įmanoma greičiau pradėtas pildyti individualus sulaikymo registras, pageidautina elektrone forma.⁹⁴
- 176. Turi būti vykdoma tiksli visų apklausų registracija, pageidautina – naudojant vaizdo ir garso įrašymą. Vaizdo ir garso įrašymo technologijų diegimas gali vykti palaipsniui. Tačiau pažymėtina, kad patikimi įrašai suteikia apčiuopiamos naudos ir sutaupo išteklius.
- 177. Vaizdo ir garso įrašai padeda tirti bet kokius skundus dėl galimai žiauraus elgesio apklausos metu. Tai naudinga tiek asmenims, kurie teigia patyrę žiaurų elgesį, tiek apklausą vykdančioms pareigūnams, kurie susiduria su tokiais kaltinimais.

Prevenција ir atskaitomybė

- 178. Pareiga laikytis veiksmingos apklausos vykdymo reikalavimų ir užtikrinti susijusias apsaugos priemones turėtų būti numatyta institucijų vidaus darbo tvarkos aprašuose, elgesio kodeksuose ir darbuotojų veiklos vertinimo nuostatuose.
- 179. Visose apklausas vykdančiose institucijose turėtų veikti skundų nagrinėjimo ir tyrimo padaliniai. Šie padaliniai turi turėti aiškius įgaliojimus nepriklausomai rinkti informaciją, teikti nurodymus ir reikalauti pateikti reikalingus duomenis. Būtina užtikrinti jų darbuotojų apsaugą nuo bet kokių persekiojimų. Šie padaliniai privalo veikti pagal patvirtintas procedūras, kurios sudaro galimybę ištaisyti pažeidimus, taikyti drausmines priemones arba perduoti atvejį tirti baudžiamąja tvarka, kai nustatomas piktnaudžiavimas ar kiti pažeidimai.⁹⁵

92. Konvencija dėl priverstinio dingimo, 18 str.; Konvencijos prieš kankinimą fakultatyvusio protokolo 20 straipsnis (OPCAT), A/RES/57/199, 2002 m. gruodžio 18 d.

93. Konvencija dėl priverstinio dingimo, 20 str.; OPCAT, 21 str.

94. Konvencija dėl priverstinio dingimo, 17(3) str.; Principų sąvadas, 12 principas; Žr. taip pat Luandos gairės, 9(c) taisyklė; ECtHR, Doyle v. Airija, para. 99.

95. Žr., pvz., Principų sąvadas, 33 principas; Luandos gairės, 37 taisyklė; CPT/Inf (2018)4, CPT 27-oji Bendroji ataskaita, 2017 m. gruodis, pp. 25-31; CPT/Inf (2019)9, CPT 28-oji Bendroji ataskaita, 2019 m. balandis.

180. Vidaus tvarkos nuostatuose turi būti numatyta, kaip institucija reaguoja į jos apklausų vykdymą reglamentuojančių taisyklių pažeidimus. Tinkamos reakcijos gali apimti papildomus mokymus pareigūnams ar drausmines nuobaudas. Rimti teisinių įpareigojimų pažeidimai, tokie kaip kankinimas ir žiaurus elgesys, turi užtraukti baudžiamąją atsakomybę.⁹⁶ Visi drausmės ar elgesio pažeidimai turi būti nagrinėjami nešališkai, o už pažeidimus baudžiama proporcingai, laikantis tarptautinės teisės reikalavimų ir procesinio teisingumo principų.
181. Valstybės pareigūnai visada privalo tirti neteisėtą elgesį, nepriklausomai nuo pažeidėjo pareigų, rango ar vaidmens, bet kokiame kontekste ar aplinkybėmis.
182. Vadovai privalo vertinti, imtis aktyvių veiksmų, pranešti ir kitaip tinkamai viešinti visus pranešimus apie neprofesionalų ar neteisėtą pavaldinių elgesį.⁹⁷
183. Turėtų būti įtvirtinta ir užtikrinta pareiga pranešti apie kankinimus ir kitokį žiaurų elgesį. Jei pareigūnas mano, kad negali tiesiogiai prieštarauti kolegos veiksams ar kelti klausimo dėl jų teisėtumo, jis turėtų apie tai informuoti tiesioginį vadovą, pasinaudoti institucijos nustatyta skundų teikimo tvarka arba pranešti kitais tinkamais būdais, įskaitant pranešimus per išorines priežiūros institucijas. Pranešimo pareiga turi galioti ir tais atvejais, kai pareigūnas mano, kad jo keliamas klausimas nebuvo tinkamai išnagrinėtas.
184. Visi apie pažeidimus pranešę asmenys, tokie kaip „pranešėjai“, turėtų būti tinkamai apsaugoti nuo bet kokių atsakomųjų veiksmų ar neigiamo poveikio.
185. Kiti baudžiamojo proceso dalyviai – teisininkai, prokurorai ir teisėjai – pastebėję, išgirdę ar įtarę, kad įtariamojo apklausa vykdyta netinkamai, taip pat turi pareigą nustatyta tvarka atkreipti į tai teisės saugos institucijų dėmesį arba pranešti kitoms atsakingoms institucijoms.
186. Baudžiamojo proceso dalyviai atlieka svarbų vaidmenį užkertant kelią kankinimams ir kitokiam žiauriam elgesiui bei tobulinant apklausos vedimo praktiką. Šis vaidmuo apima pareigą iš teismo nagrinėjimo pašalinti visus įrodymus, gautus kankinant, kitaip žiauriai elgiantis, darant procedūrinius pažeidimus ar taikant bet kokius prievartinius metodus.
187. Pernelyg didelis prisipažinimo sureikšminimas teismo procesuose sukuria netinkamas paskatas apklausą vykdančioms asmenims prisipažinimą laikyti vieninteliu apklausos tikslu, todėl šios praktikos reikėtų vengti.

Išorinė priežiūra ir nepriklausoma stebėseną

188. Išorinės priežiūros institucijos – tokios kaip nacionalinės žmogaus teisių institucijos, ombudsmeno tarnybos, teismai ar specializuotos priežiūros organizacijos – turėtų turėti teisę patekti į bet kurią įstaigą, kurioje apklausiami sulaikyti asmenys, bei gauti informaciją apie juos.

96. UNCAT, 6-8 str.

97. Žr., pvz., CPT/Inf (2018)4, CPT 27-oji Bendroji ataskaita, 2017 m. gruodis, para. 70.

189. Išorinės stebėsenos institucijos turi turėti galimybę palaikyti konfidencialų ryšį su visais sulaikytais asmenimis. Asmenims, kurie skundžiasi dėl žiauraus elgesio ar valstybės pareigūnų padarytų pažeidimų, turi būti užtikrinta teisė visiškai laisvai ir konfidencialiai bendrauti su nepriklausomomis stebėsenos institucijomis – be baimės dėl galimų atsakomųjų veiksmų. Toks bendravimas turi būti užtikrinamas laikantis pagrįstų saugumo ir viešosios tvarkos reikalavimų.
190. Remiantis Paryžiaus principais dėl nacionalinių žmogaus teisių institucijų,⁹⁸ išorinės stebėsenos institucijos turi būti nepriklausomos ir aprūpintos pakankamais ištekliais, kad galėtų kruopščiai, greitai, nešališkai ir teisingai vertinti apklausų vykdymo vietas bei užtikrinti, kad būtų gerbiama žmogaus teisė ir jų orumas.
191. Valstybės, ratifikavusios JT konvencijos prieš kankinimą fakultatyvųjį protokolą, privalo suteikti nacionaliniams prevenciniams mechanizms teisę netikėtai lankytis sulaikymo vietose. Jie turi turėti prieigą prie visos aktualios informacijos ir bylų, taip pat teisę privačiai kalbėtis su sulaikytaisiais ir įstaigų darbuotojais.⁹⁹
192. Valstybės turėtų sukurti sistemas ir procedūras, leidžiančias išorinėms stebėsenos institucijoms teikti rekomendacijas dėl būtinų reformų, siekiant pagerinti apklausų veiksmingumą ir teisinės apsaugos priemones. Institucijos turėtų įsipareigoti palaikyti dialogą su šiomis stebėsenos institucijomis dėl jų išvadų ir rekomendacijų.
193. Pilietinės visuomenės organizacijos taip pat gali atlikti svarbų vaidmenį užtikrinant nepriklausomą priežiūrą ir stebėseną. Institucijos turėtų palankiai vertinti jų dalyvavimą ir tinkamai atsižvelgti į ataskaitas, kurias jos parengia stebėdamos sulaikymo ir apklausų vedimo vietas – tai apima ir liudytojų bei nukentėjusiųjų apklausas.

Skundai ir tyrimai

194. Visi apklausiami asmenys turi teisę skųstis dėl bet kokio neigiamo elgesio, įskaitant teisių ar apsaugos nesuteikimą. Tokie skundai turi būti nedelsiant, išsamiai ir nešališkai ištirti paskirtų kompetentingų struktūrų.¹⁰⁰
195. Prieiga prie skundų nagrinėjimo procedūrų turi būti lengvai pasiekama, tiesioginė, nemokama ir konfidenciali. Būtina imtis tinkamų priemonių, kad šios procedūros būtų prieinamos visiems asmenims, ypač esantiems padidėjusio pažeidžiamumo situacijoje. Skundą teikiantys asmenys turi gauti aiškią informaciją apie skundo teikimo tvarką, apskundimo galimybes ir sprendimų rezultatus.¹⁰¹

98. Principai, susiję su nacionalinių žmogaus teisių institucijų statusu (Paryžiaus principai), A/RES/48/134, 1993 m. gruodžio 20 d.

99. OPCAT, 19-20 str.

100. UNCAT, 12-13 str.

101. Žr., pvz., Luandos gairės, 37 taisyklė; CPT/Inf (2018)4, CPT 27-oji Bendroji ataskaita, 2017 m. gruodis, pp. 25-31.

196. Visi skundai turėtų būti registruojami nepriklausomai nuo to, kada jie gauti. Tokie skundai turi būti įtraukti į oficialius registrus. Jei vykstant apklausai apklausiamasis ar jo vardu kitas asmuo pateikia skundą, jo pateikimas gali laikinai sustabdyti apklausą.
197. Jei apklausą vykdančio asmens turi pagrįstų priežasčių manyti, kad apklausiamasis iki apklausos patyrė netinkamą elgesį ar buvo neužtikrintos jo teisės, jis turėtų apie tai informuoti pareigūną ar instituciją, kurie yra įgalioti nagrinėti tokius pareiškimus.
198. Kai yra pagrindo manyti, kad būta kankinimo veiksmų, net ir negavus skundo, turi būti atliktas išsamus, skubus ir nešališkas tyrimas, kaip to reikalauja JT konvencijos prieš kankinimą 12 straipsnis.¹⁰²
199. Rimtų kaltinimų, įskaitant kankinimus, atveju skundai turėtų būti tiriami nepriklausomos institucijos. Valstybės turėtų įsteigti išorines tyrimų ir skundų nagrinėjimo struktūras, kurios funkcinio ir finansinio požiūriu būtų nepriklausomos nuo teisėsaugos, prokuratūros ar kitų institucijų, atsakingų už laisvės atėmimo vietas. Kad tokios struktūros būtų veiksmingos ir nepriklausomos, jos turi turėti pakankamus tyrimo įgaliojimus, politinę paramą, žmogiškuosius ir finansinius išteklius bei kompetenciją teikti rekomendacijas ir stebėti jų įgyvendinimą.
200. Visi skundą pateikę asmenys turėtų būti apsaugoti nuo bet kokių neigiamų pasekmių ar atsakomųjų veiksmų dėl to, kad jie pateikė skundą.¹⁰³

Padėties ištaisymas ir reparacija

201. Asmenų, patyrusių kankinimą ar kitokį žiaurų elgesį, teisė į padėties ištaisymą yra žmogaus teisė, kuri skatina atskaitomybę ir žmogaus orumo atkūrimą. Ši teisė apima aiškų įsipareigojimą reaguoti į padarytus pažeidimus ir juos atitaisyti. Padėties ištaisymo priemonių visuma turėtų apimti restituciją, kompensaciją, reabilitaciją, moralinį pasitenkinimą ir garantiją, kad toks elgesys nepasikartos. Priemonės turi būti proporcingos padarytai žalai.¹⁰⁴
202. Teisė į padėties ištaisymo priemones nuo kankinimų ar kitokio žiauraus elgesio negali priklausyti nuo to, ar yra nustatytas kaltininkas, atliktas tyrimas ar pradėtas baudžiamasis persekiojimas. Pakanka nustatyti, kad toks veiksmas buvo padarytas.¹⁰⁵
203. Įrodymų, gautų kankinant ar kitaip žiauriai elgiantis, nepriėmimas ar atmetimas yra apklausiamo asmens teisė ir veiksminga priemonė kovojant su neteisėtais apklausą vykdančių asmenų veiksmais.¹⁰⁶

102. UNCAT, 12 str.

103. UNCAT, 13 str.

104. UNCAT, 14 str.; Žr. A/RES/60/147, Pagrindiniai principai ir gairės dėl teisės į teisių gynimo priemones ir kompensaciją asmenims, nukentėjusiems nuo šiurkščių tarptautinės teisės, užtikrinančios žmogaus teisių apsaugą, pažeidimų ir rimtų tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų, 2005 m. gruodžio 16 d.

105. UNCAT, 14 str.; CAT/C/GC/3, Komitetas prieš kankinimus, Bendrasis komentaras Nr.3 (2012), 14 straipsnio įgyvendinimas valstybėse narėse, 2012 m. gruodžio 13 d. para. 3.

106. A/HRC/30/37, Jungtinių Tautų pagrindiniai principai ir gairės dėl teisių gynimo priemonių ir procedūrų, susijusių su bet kurio asmens, iš kurio atimta laisvė, teise kreiptis į teismą, Darbo grupės dėl savavališko sulaikymo ataskaita, 2015 m. liepos 6 d.

◀ 6 principas įgyvendinimas

**Veiksmingai apklausai įgyvendinti
reikalingos veiksmingos
nacionalinio lygmens priemonės.**

204. Siekdamas įgyvendinti šiuos principus, valstybės turėtų priimti ir plėtoti tinkamas teises, politines, reguliavimo ir institucines sistemas bei užtikrinti apklausas vykdančių institucijų teisminę priežiūrą. Atsakingi nacionaliniai subjektai turėtų dėti tam nuolatinės ir koordinuotas pastangas.
205. Teisės aktuose numatydamos tvirtas nacionalines priemones, institucijos parodo ryžtą ir ilgalaikį įsipareigojimą:
 - a. Panaikinti netinkamą elgesį apklausos metu ir užtikrinti atitiktį tarptautiniams žmogaus teisių standartams.
 - b. Užtikrinti tinkamus ir pakankamus mokymus apie apklausų vykdymą visiems susijusiems pareigūnams.
 - c. Skatinti ekspertų, praktikų ir politikos formuotojų bendradarbiavimą kuriant tinkamas ir veiksmingas apklausų strategijas bei praktiką.
 - d. Stiprinti apklausų priežiūrą ir atskaitomybę, kovoti su institucine korupcija ir nebaudžiamumo kultūra.
 - e. Gerinti baudžiamosios justicijos sistemos veikimą ir teisingumo administravimą.
206. Šis įsipareigojimas apima ne tik politikos ir praktikos tobulinimą siekiant užkirsti kelią bet kokiai kankinimo ar kitokio žiauraus elgesio formai ir užtikrinti teisės viršenybę, bet ir veiksmingiausių viešojo saugumo stiprinimo metodų diegimą pagal tarptautinius standartus.

Nacionalinis teisinis reguliavimas

207. Valstybės turėtų sistemingai peržiūrėti savo teisinį reguliavimą bei priimti ir viešai paskelbti įstatymus, dekretus ir politikos dokumentus, reglamentuojančius elgesį su apklausiamais asmenimis, įskaitant tai, kaip turi būti vykdomas apklausos procesas. Teisinis reguliavimas ir procedūros turi visiškai atitikti tarptautinės teisės normas, ypač absoliutų kankinimo ir kitų žiauraus elgesio formų draudimą.¹⁰⁷
208. Įstatymais ir poįstatyminiais aktais taip pat turi būti įtvirtintos su veiksminga apklausa susijusios procesinės apsaugos priemonės. Mažiausiai jos turėtų numatyti tokias pareigas: nedelsiant informuoti šeimą, užtikrinti medicininę apžiūrą ir sudaryti sąlygas bendrauti su advokatu. Užtikrindama teisę į advokatą, valstybė turi stiprinti galimybę naudotis valstybės garantuojama teisine pagalba prieš apklausą ir jos metu.¹⁰⁸
209. Tinkamas kankinimo ir kitokio žiauraus elgesio kriminalizavimas yra būtina sąlyga siekiant sudaryti sąlygas veiksmingoms apklausoms vykdyti. Jokiomis aplinkybėmis negali būti pateisinami kankinimai ar kitoks žiaurus elgesys.¹⁰⁹
210. Teisinė sistema turi užtikrinti, kad jokie prisipažinimai ar kiti pareiškimai, išgauti kankinimu ar kitokia prievarta, negali būti laikomi įrodymais, išskyrus atvejus, kai jie pateikiami prieš asmenis, kurie įtariami vykdę tokius veiksmus, taip pat patvirtinti faktui, kad pareiškimas buvo padarytas. Nacionaliniai įstatymai turi užtikrinti, kad asmenys, atsakingi už prievartą ir piktnaudžiavimą, būtų patraukti atsakomybėn.¹¹⁰

Institucinė kultūra ir pajėgumai

211. Institucijų vadovai turėtų tapti veiksmingų apklausų šalininkais, aiškiai ir nuosekliai išreikšdami savo įsipareigojimą įgyvendinti teigiamus pokyčius. Norint pakeisti institucijos kultūrą apklausų srityje, būtinas tinkamas valdymas ir kruopštus planavimas.
212. Institucijos turėtų užtikrinti, kad visi nacionalinės teisinės ir politikos sistemos pokyčiai, susiję su apklausomis, būtų integruoti į vidaus procedūras ir aiškiai perteikti personalui. Apklausas vykdančioms darbuotojoms turi būti pateiktos gairės, detalizuojančios, kaip praktiškai taikyti naujus teisinius ar politikos reikalavimus.
213. Norint pasiekti reikšmingų ir ilgalaikių pokyčių apklausos praktikoje, valstybės turi skirti tinkamus ir pakankamus žmogiškuosius bei finansinius išteklius trumpuoju, vidutiniu ir ilguoju laikotarpiu. Tai leis stiprinti institucijų pajėgumus, ypač įgyvendinant specializuotus mokymus ir užtikrinant prieigą prie įrašymo įrangos.

107. UNCAT, 11 str.; A/HRC/RES/31/31, para. 11; A/HRC/RES/46/15, para. 10.

108. A/HRC/RES/31/31, paras. 4-9; A/HRC/RES/46/15, para. 5.

109. UNCAT, 4-6 str.

110. UNCAT, 15 str.; A/HRC/RES/31/31, para. 13; A/HRC/RES/46/15, para. 22; A/HRC/25/60, para. 68; A/71/298/, para. 100 (3 išnaša).

- 214. Būtina imtis priemonių, kad baudžiamosios justicijos ir kitos tyrimus atliekančios institucijos veiktų laikydamosi nacionalinių ir tarptautinių įsipareigojimų, o jų veikla būtų skaidri bei kontroliuojama teisminės ir viešosios valdžios institucijų bei visuomenės.
- 215. Teisėsaugos ir kitų informaciją renkančių institucijų pajėgumai gali būti stiprinami nuolat konstruktyviai bendradarbiaujant su kitomis institucijomis, tyrėjais ir akademine bendruomene. Nacionalines ribas peržengiantis bendradarbiavimas suteikia vertingų įžvalgų ir informacijos, padedančios tobulinti apklausų vedimo praktiką.

Teisminės institucijos

- 216. Teismų ir prokuratūros nepriklausomumas turi būti garantuojamas ir saugomas, kad šios institucijos galėtų aktyviai prisidėti prie veiksmingų apklausų įgyvendinimo.¹¹¹ Tai svarbu ir kalbant apie teismo medicinos bei kitų susijusių paslaugų profesinį ir mokslinį nepriklausomumą.
- 217. Užtikrindamos pagrindines teises, tokias kaip teisė į teisingą bylos nagrinėjimą, teisminės institucijos privalo garantuoti, kad apklausiamų asmenų teisės būtų visada gerbiamos. Tai apima ne tik apklausos vykdymo proceso vertinimą, bet ir tai, ar įtariamasis turėjo realią galimybę pasinaudoti teisinėmis ir procesinėmis apsaugos priemonėmis, įskaitant prieigą prie advokato ir medicinos specialisto. Tai reiškia, kad jos turi peržiūrėti tiek tai, kaip buvo vykdyta apklausa, tiek tai, ar įtariamasis galėjo tinkamai pasinaudoti teisinėmis ir procesinėmis apsaugos priemonėmis, įskaitant prieigą prie advokato ir medicinos specialisto.
- 218. Teisminės institucijos turėtų panaikinti paskatas tyrimo institucijoms siekti prisipažinimo bet kokiomis priemonėmis ir skatinti etiškų bei mokslškai pagrįstų metodų taikymą.
- 219. Teisminės institucijos privalo užtikrinti, kad bet kokiame procese būtų priimami tik teisėtai gauti įrodymai, ir atkreipti dėmesį į bet kokius požymius, rodančius, kad pareiškimas galėjo būti išgautas taikant prievartą ar kitaip žiauriai elgiantis. Pareiškimai, gauti kankinant, žiauriai elgiantis ar taikant prievartą, turi būti pašalinti iš bet kokių teisminių procesų, vadovaujantis atmetimo taisykle.¹¹²
- 220. Įtariamieji ir kaltinamieji turėtų fiziškai dalyvauti nagrinėjant jų sulaikymo teisėtumo klausimą teisminėse institucijose, kad galėtų ginčyti savo sulaikymo pagrįstumą. Kai teisėjas ar prokuroras turi pagrindo manyti, kad asmuo galėjo patirti žiaurų elgesį, jis privalo pradėti tyrimą savo iniciatyva.¹¹³ Net jei nėra aiškaus pareiškimo ar skundo, jis turėtų reikalauti atlikti teismo medicinos ekspertizę.

111. Žr., pvz., A/HRC/13/L.19, Žmogaus teisių tarybos rezoliucija, 2010 m. kovo 23 d. Žr. taip pat Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 14 str.

112. UNCAT, 15 str; Žr. taip pat A/HRC/25/60, paras. 66, 82.

113. UNCAT, 12 str.; Žr. taip pat CPT/Inf (2002)15-part, Policijos sulaikymo CPT standartų pokyčiai, 2002, para. 45.

221. Galiausiai teisminės institucijos turi imtis visų būtinų veiksmų, kad už kankinimus ar žiaurų elgesį atsakingi asmenys būtų patraukti baudžiamojon atsakomybėn ir jiems būtų taikomos tinkamos sankcijos.¹¹⁴

Sklaida

222. Valstybės apie šiuos principus turėtų informuoti visas susijusias vykdomosios, teisėkūros ir teisminės valdžios institucijas, o ypač teisėsaugos ir kitas informaciją renkančias institucijas.
223. Viešinimas, vykdomas bendradarbiaujant su priežiūros institucijomis, pilietinės visuomenės organizacijomis ir plačiąja visuomene, stiprina visuomenės pasitikėjimą tyrimo institucijomis.
224. Valstybės turėtų rinkti informaciją apie priemones, kurių ėmėsi atitinkamos institucijos, įgyvendindamos Nusikalstamų veikų tyrimo veiksmingos apklausos ir informacijos rinkimo principus, ir apie pažangą informuojant susijusias tarptautines ir regionines organizacijas.

114. Žr., pvz., JT gairės dėl prokurorų vaidmens, 16 taisyklė, 8-asis JT kongresas JT Nusikalstamumo prevencijos ir elgesio su nusikaltusiais asmenimis kongresas, Havana, Kuba, 1990, 16 taisyklė, ir Tarptautinės prokurorų asociacijos 1999 m. balandžio dvidešimt trečią dieną priimti prokurorų profesinės atsakomybės standartai ir esminių pareigų bei teisių išdėstymas, 4.3 (f) taisyklė.

Nusikalstamų veikų tyrimo veiksmingos apklausos ir informacijos rinkimo principai

1 principas pagrindai

Veiksminga apklausa grindžiama mokslu, teise ir etika.

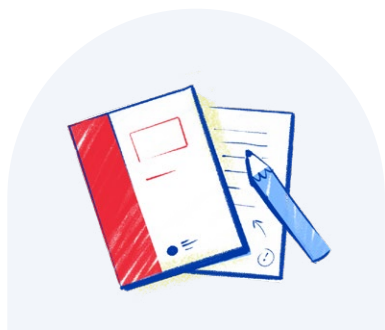
2 principas praktika

Veiksminga apklausa – tai aiškus ir suprantamas procesas, skirtas tiksliai ir patikimai informacijai rinkti, kartu taikant atitinkamas teises apsaugos priemones.

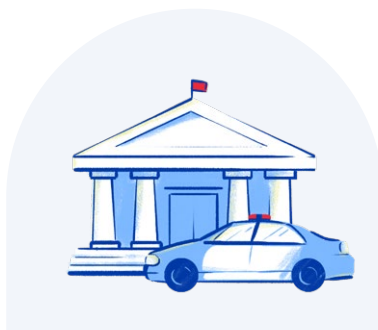
3 principas pažeidžiamumas

Veiksminga apklausa reikalauja atpažinti ir atliepti pažeidžiamų apklausiamų asmenų poreikius.

4 principas mokymai

Veiksminga apklausa yra profesionali veikla, kuriai reikalingas specialus pasirengimas.

5 principas atskaitomybė

Veiksmingai apklausai užtikrinti reikalingos skaidrios ir atskaitingos institucijos.

6 principas įgyvendinimas

Veiksmingai apklausai įgyvendinti reikalingos veiksmingos nacionalinio lygmens priemonės.

„Šie apklausos principai pagrįsti išsamiais moksliniais tyrimais ir per dešimtmečius sukaupta tyrėjų, dirbančių su baudžiamosiomis bylomis, patirtimi. Jie pagerina įrodymų rinkimo veiksmingumą bei tikslumą ir padeda išvengti teisingumo klaidų, kylančių dėl kankinimų ar prievarta išgautų prisipažinimų. Šie principai skirti apsaugoti pagrindines tiek įtariamųjų, tiek nukentėjusiųjų ir liudytojų teises, taip pat stiprinti visuomenės pasitikėjimą teisėsauga.“

Juan E. Méndez,

*Ekspertų priežiūros komiteto bendrapirmininkas,
buvęs JT specialusis pranešėjas kankinimo klausimais.*

Nusikalstamų veikų tyrimo veiksmingos apklausos ir informacijos rinkimo principai

1 principas – pagrindai

Veiksminga apklausa grindžiama mokslu, teise ir etika.

2 principas – praktika

Veiksminga apklausa – tai aiškus ir suprantamas procesas, skirtas tiksliai ir patikimai informacijai rinkti, kartu taikant atitinkamas teises apsaugos priemones.

3 principas – pažeidžiamumas

Veiksminga apklausa reikalauja atpažinti ir atliepti pažeidžiamų apklausiamų asmenų poreikius.

4 principas – mokymai

Veiksminga apklausa yra profesionali veikla, kuriai reikalingas specialus pasirengimas.

5 principas – atskaitomybė

Veiksmingai apklausai užtikrinti reikalingos skaidrios ir atskaitingos institucijos.

6 principas – įgyvendinimas

Veiksmingai apklausai įgyvendinti reikalingos veiksmingos nacionalinio lygmens priemonės.